

Alkuopettajien kokemuksia sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta

- Opettajan roolin merkitys ja sukupuolierojen näyttäytyminen koulun arjessa

Anni Peltonen

Pro gradu -tutkielma

Kasvatustieteiden tiedekunta

Turun yliopisto

Opettajankoulutuslaitos

Rauman kampus

Huhtikuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck- järjestelmällä

TURUN YLIOPISTO

Rauman kampus

PELTONEN, ANNI: Alkuopettajien kokemuksia sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta - Opettajan roolin merkitys ja sukupuolierojen näyttäytyminen koulun arjessa

Pro gradu- tutkielma, 67 s. + 8 liites.

Kasvatustiede

Huhtikuu 2018

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka alkuopettajat näkevät oman roolinsa sukupuolten välisen tasa-arvon tukijoina ja edistäjinä ja kuinka erilaiset sukupuoliroolit ja sukupuoliin kohdistuvat mahdolliset erot näyttäytyvät koulun arjessa. Lisäksi haluttiin selvittää, kuinka alkuopettajat toteuttavat sukupuolten välistä tasa-arvoa omalla kohdallaan. Uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa korostetaan entisestään oppilaiden sukupuolesta riippumatonta yhdenvertaisuutta. Oppilaille tulee olla oikeus tehdä valintoja oman mielenkiinnon kohteidensa mukaan, eikä sen, mikä on yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti odotettua tiettyjen sukupuolistereotyyppien näkökulmasta. Tutkimuksen taustateoria pohjautuu sosiaalisen ja kulttuurisen sukupuolen määritelmiin sekä tasa-arvon merkitykseen koulukontekstissa.

Tutkimuksen aineisto kerättiin Pirkanmaan alueen kahdesta koulusta ja se koostuu 6 alkuopettajan haastattelusta, jotka toteutettiin puolistrukturoitua teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Tutkimus on kvalitatiivinen ja aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimus pohjautuu fenomenologis-hermeneuttiseen lähestymistapaan, sillä tarkoituksena on ollut tutkia alkuopettajien henkilökohtaisia kokemuksia sukupuolten tasa-arvoon liittyen.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että alkuopettajat näkevät oman roolinsa merkityksellisenä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, erityisesti yhteistyössä kotien kanssa. Sukupuolten välillä nähtiin eroja muun muassa leikeissä sekä tavassa toimia vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Koulun fyysisten tilojen nähtiin olevan selkeimpiä erottelevia tekijöitä sukupuolten välillä. Jokaisella opettajalla nähtiin olevan vahva pyrkimys toimia työssään tasa-arvoisesti, välttämällä erontekoa sukupuolten välillä. Opettajan toimiessa koulussa oppilaitaan kohtaan tasa-arvoisesti, saavutetaan kauaskantoisia positiivisia vaikutuksia oppilaiden sukupuoli-identiteetin näkökulmasta.

Asiasanat: Sukupuoli, tasa-arvo, oppilas, alkuopettaja, koulu, sukupuolistereotyyppia

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 SUKUPUOLI KÄSITTEENÄ	3
2.1 SUKUPUOLI VUOROVAIKUTUKSEN JA KULTTUURIN MUOVAAMANA.....	4
2.2 SUKUPUOLTEN VÄLISEN TASA-ARVOTUTKIMUKSEN HISTORIAA JA EDISTYSASKELEITA ...	6
2.3 LÄHTÖKOHTANA SUKUPUOLTEN TASA-ARVO.....	7
3 SUKUPUOLI KOULUYHTEISÖSSÄ	11
3.1 OPETTAJAN ROOLI SUKUPUOLTEN TASA-ARVON TUKIJANA JA EDISTÄJÄNÄ	14
3.2 SUKUPUOLTEN ROOLIT KOULUN ARJESSA.....	18
3.3 HILJAISET TYTÖT JA ÄÄNEKKÄÄT POJAT – VAI PÄINVASTOIN?.....	21
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
4.1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	24
4.2 TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA	25
4.3 TUTKIMUSPROSESSIN ETENEMINEN	26
4.4 OSALLISTUJAT JA TUTKIMUKSEN KULKU.....	27
4.5 AINEISTON ANALYYSI.....	28
5 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELU	30
5.1 SUKUPUOLTEN TASA-ARVON MERKITYS OPETTAJALLE.....	30
5.2 OPETTAJAN ROOLI SUKUPUOLTEN TASA-ARVON TUKIJANA JA EDISTÄJÄNÄ	33
5.3 SUKUPUOLTEN VÄLISET EROT JA YHTÄLÄISYYDET OPPILAIDEN VUOROVAIKUTUKSESSA	36
5.4 SUKUPUOLTEN TASA-ARVON TOTEUTUMINEN KOULUN ARJESSA.....	42
5.5 UUDEN PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN TUOMAT MUUTOKSET SUKUPUOLTEN TASA-ARVOON KOULUSSA	49
6 POHDINTA	53
6.1 TULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	53
6.2 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS.....	58
6.3 JATKOTUTKIMUSAIHEET	60
LÄHTEET	61

LIITTEET

1 JOHDANTO

Nyky-yhteiskunnassa on jo pitkään käyty keskustelua sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja sen toteutumisesta käytännön tasolla. Tuulta alleen aihe sai erityisesti voimaan tulleen uuden perusopetuksen opetussuunnitelman myötä, joka korostaa oppilaan omaa valinnan vapautta, huomioimatta sukupuolistereotyyppisiä odotuksia, toiveita ja tiukassa kyteviä asenteita. On puhuttu siitä, kuinka yhdenvertaista opetusta on koulussa toteutettava niin, että se huomioisi jokaisen oppijan yksilölliset taidot, tavoitteet sekä kiinnostuksen kohteet. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, myöh. POPS 2014, 14) mainitaan, että ketään ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan sukupuolen, mielipiteen tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Perustuslain sekä yhdenvertaisuuslain lisäksi sukupuolten välisestä tasa-arvosta on kirjattu muun muassa koululakiin, perusopetuslakiin sekä lasten oikeuksien sopimukseen. Laaja yhdenvertaisuusperiaate sekä tasa-arvon tavoite johdattavat siis vahvasti perusopetuksen kehittämistä. Opetuksen tehtävänä on edistää sosiaalista ja sukupuolten välistä tasa-arvoa (POPS 2014, 16).

Opetusalan ammattijärjestön jäsenlehden (Opettaja 1/2018, 71) kolumnissa opetusministeri Sanni Grahn-Laasonen toteaa hyvinvoinnin ja oppimisen yhteyden olevan kiistaton. Vain hyvinvoiva lapsi voi oppia. Pedagogisesti vahva varhaiskasvatus ja koulutus luovat pohjan tasa-arvolle, joka tukee näin ollen myös lasten ja nuorten myöhempää oppimista. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2016–2019, 6) mainitaan koulutuksen yhtenä tehtävänä olevan sukupuolten tasa-arvon toteutumisen tukeminen yhteiskunnassamme. Tavoitteena on, että jokaiselle tytölle ja pojalle varmistetaan tasa-arvoiset mahdollisuudet itsensä kehittämiseen, yksilölliseen kasvuun sekä oppimiseen. Hallituksen tavoitteena on parantaa koulujen ja koulutuksen tasa-arvotietoisuutta sekä toimia tasa-arvosuunnittelun tukijana peruskouluissa. (Sosiaali- ja terveysministeriön [www-sivut](http://www.sivut.fi).)

Julkisuudessa toteutettava Me too- kampanja osoittaa, kuinka paljon nyky-yhteiskunnassa halutaan kiinnittää huomiota sukupuolten tasa-arvoiseen kohteluun ja toisiaan kunnioittavaan asenteeseen. Myös mediassa on käyty kovasti keskustelua yhdenvertaisuuden sekä sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta koulumaailmassa. Toisaalta ollaan oltu kovin tyytyväisiä siitä mihin suuntaan koulutuksellinen linjamme tämän suhteen kulkee, toisaalta taas on pohdittu kriittisesti

onko tarpeen häivyttää sukupuolisia rooleja koulumaailmasta kokonaan pois. Kuten mikä tahansa tärkeä yhteiskunnallinen aihe, myös tämä jakaa vahvasti mielipiteitä. Itseäni tutkimusaihe kiinnosti juuri sen vuoksi, että keskusteluissa näkökulmat saattavat toisinaan olla hyvinkin vastakkaisia ja ääripäihin sijoittuvia. Siitä syystä halusin lähteä selvittämään, minkälaisia ajatuksia alkuopettajilla on aiheesta ja jakaantuvatko mielipiteet yhtä vahvasti myös koulun arjessa. YLE (2017) uutisoi, kuinka koulussa pyritään häivyttämään perinteistä sukupuoliin pohjautuvaa jaottelua, sekä lisäämään sukupuolen eri muotoihin liittyvää ymmärrystä. Opettajien täydennyskoulutuksia järjestävä Karvinen on todennut sukupuolten moninaisuuteen liittyvien asioiden käsittelyn olevan vahvasti opettaja- ja koulukohtaista. Toiset osaavat käsitellä asioita oppitunneilla yhdessä oppilaiden kanssa, kun taas toisille asia on vielä täysin uusi. (24.8.2017.)

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää alkuopettajien näkemyksiä sukupuolten välisestä tasa-arvosta sekä kokemuksia siitä, miten sukupuolten välinen tasa-arvo rakentuu ja näyttäytyy koulun jokapäiväisessä arjessa ja minkälaisena opettajan rooli nähdään sukupuolten tasa-arvon tukijana ja edistäjänä. Myös sukupuolten eroihin kiinnitetään huomiota sekä arvioidaan onko uusi perusopetuksen opetussuunnitelma tuonut mukanaan muutoksia koulun arkeen ja minkälaisia nämä mahdolliset muutokset ovat. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteluin maaliskuussa 2018. Sukupuolten välisen tasa-arvotutkimuksen edelläkävijöinä ja innoittajina ovat toimineet ennen kaikkea Elina Lahelma sekä Tuula Gordon (1992/ 1998/ 2000/ 2003 / 2004/ 2006), joidenka tutkimuksiin itsekkin omassa tekstissäni useampaan otteeseen tukeudun.

Tutkimusraportin rakenne etenee siten, että toisessa luvussa esitellään tarkemmin sukupuolta käsitteenä, sen sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden aspektista. Lisäksi tuodaan esille sukupuolten tasa-arvon historiaa ja edistysaskeleita sekä tasa-arvon roolia koulun asiakirjoissa. Kolmannessa luvussa esitellään sukupuolta koulu yhteisössä, opettajan roolia sukupuolten tasa-arvon tukijana ja edistäjänä sekä oppilaiden välisiä sukupuolieroja ja niihin liittyviä merkityksiä. Neljännessä luvussa kuvataan tutkimuksen toteutusta esittelemällä tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset sekä kuvataan tutkimuksen kulkua ja analyysivaihetta. Viidennessä luvussa esitellään tutkimustulokset. Kuudennen luvun pohdinta- osiossa tarkastellaan tuloksia ja esitetään niistä johtopäätöksiä sekä pohditaan tutkimuksen luotettavuutta, eettisyyttä sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 SUKUPUOLI KÄSITTEENÄ

Sukupuoli on meille jokaiselle tuttu käsite, sillä se koskettaa meistä jokaista ja sen olemassaolon merkitys voidaan nähdä hyvinkin monimuotoisena ilmiönä. Jokainen meistä määrittelee ja arvioi kohtaamansa ihmiset jollakin tasolla, joko tietoisin tai tiedostamattomin keinoin ja jokaisella meistä on jonkinlainen käsitys kohtaamamme ihmisen sukupuolesta. Usein jo ihan pienen ihmisalun ensimmäisiä sanoja saattavat olla tyttö tai poika. Näitä kahta sanaa toistetaan todella tiheästi, usein jopa tiheimmin kuin lasten omaa nimeä (Rahman & Jackson 2010, 174). Sukupuolen nähdään koostuvan joukosta sosiaalisia ja kulttuurisia ominaisuuksia, jotka merkitsevät kehomme kuuluvaksi johonkin määriteltyyn sosiaaliseen kategoriaan (Meyer 2010, 33).

1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa puhuttiin vahvasti biologisesta ja sosiaalisesta sukupuolesta ja oltiin kovin varovaisia siinä, että nämä kaksi käsitettä eivät pääsisi sekoittumaan keskenään. Biologinen sukupuoli piti sisällään muun muassa ihmisen anatomian ja hormonit eli fysiologisen osa-alueen. Sosiaalinen sukupuoli puolestaan nähtiin saavutettuna statuksena, joka on rakentunut psykologisen, kulttuurisen sekä sosiaalisen ulottuvuuden varaan. (West & Zimmerman 2002, 3.)

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna usein ajatellaan, että omaan sukupuolirooliin ennen kaikkea synnyttään. Lapset kuitenkin kasvavat henkilökohtaiseen sukupuoleensa monia kehitysvaiheita pitkin ja joskus lapsi voi tuntea myös sukupuoliristiriitaa eli tunnetta siitä, etteivät hänen kokemuksensa omasta sukupuolestaan vastaa hänen kehoaan tai sitä, mitä häneltä odotetaan. Sukupuoli-identiteetin käsitteellä viitataan ihmisen sisäiseen tunteeseen siitä, minkä sukupuolen edustajaksi hän itsensä kokee ja tuntee. (Huuska & Karvinen, 2012, 35.) Tyttö saattaa rakastua prinssiin siksi koska on tyttö, mutta hän rakastuu prinssiin myös tullakseen tytöksi. Poika puolestaan saattaa toimia leikeissä vahvana supersankarina, sillä hän on poika, mutta hän saattaa jäljitellä supersankarin tunnemaailmaa myös tullakseen pojaksi. (Madrid & Katz 2011, 49.)

Yhtenä ihmistieteisiin pohjautuvana ydinongelmana nähdään olevan kysymys siitä, millaisia ihmiset pohjimmiltaan ovat ja mikä on muokannut heistä juuri sellaisia (Järventie 2008, 209). Tämä kysymys soveltuu vahvasti myös sukupuolten välisen tasa-arvon pohtimiseen ja tutkimiseen, sillä sukupuoli rakentuu päivittäisessä toiminnassa,

ihmisten puheissa ja teoissa. Ihmisen rakentaessa omaa yksilöllisyyttään, rakentaa hän samalla suhdetta myös omaan sukupuoliensa.

Kuten edellä on todettu, sukupuolta on mahdollista tarkastella monikerroksisena ilmiönä, joka pitää sisällään muun muassa fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen sekä kulttuurisen ulottuvuuden (Nissinen 2011, 25). Tutkimuksessa on rajattu ensimmäisenä mainittujen fyysisen ja psyykkisen ulottuvuuden käsittely vähemmälle ja keskitytään tutkimaan kahta jälkimmäistä, joiden katsotaan olevan tutkimuksen luonteen kannalta tarkoituksenmukaisempia.

Sukupuolelle annettuja merkityksiä ei voida nähdä yhteiskunnassamme pysyvinä ja muuttumattomina. Tyttöyden ja poikuuden sekä naiseuden ja mieheyden sisällöt muuttuvat ajan ja paikan mukaan sekä kulttuurisesti, että sosiaalisesti (Gordon 2004, 80: Lehtonen 2003, 27). Heteroseksuaalisuutta on totuttu pitämään usein itsestäänselvyytenä ja tavallisuuden merkinä. Sen nähdään olevan olennainen ominaisuus nuorten ihmisten välisissä keskinäisissä sosiaalisissa suhteissa. (Rahman & Jackson 2010, 182.)

Seuraavissa alaluvuissa kuvaillaan tarkemmin sukupuolen rakentumista sosiaalisen vuorovaikutuksen sekä yhteiskunnan ja kulttuurin muovaamana. Lisäksi tarkastellaan sukupuolten välisen tasa-arvotutkimuksen historiaa ja edistysaskeleita sekä sitä, kuinka sukupuolten tasa-arvon tavoite näkyy yhteiskunnassa ja kouluyhteisössä.

2.1 Sukupuoli vuorovaikutuksen ja kulttuurin muovaamana

Olemme päivittäin jollakin tasolla tekemisissä toisten ihmisten kanssa, mikä vaikuttaa käyttäytymiseemme ja toimintatapoihimme. Sosiaalisen sukupuolen nähdäänkin rakentuvan ennen kaikkea vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, jolloin myös omaa käyttäytymistä, identiteettiä ja roolia rakennetaan ja muokataan (Syrjäläinen ja Kujala 2010, 30: Lehtonen 2003, 27: Rahman & Jackson 2010, 174). Kulttuurinen sukupuoli pitää sisällään yhteiskunnan sukupuolille liitetyt odotukset, mielikuvat sekä ennakkoluulot. Yksilön kulttuurinen sukupuoli rakentuu näiden johdattelemana, minkä lisäksi se on osin opittu rooli varhaislapsuuden vuosilta. (Syrjäläinen ja Kujala 2010, 30.) Sosiaalinen ja kulttuurinen sukupuoli pitää sisällään ne toimintatavat ja arvot,

joiden pohjalta feminiinisyyttä ja maskuliinisuutta luodaan ja miten nämä näkyvät yhteiskunnallisena ja kulttuurisena ilmiönä (Löfström 2007, 87).

Sukupuoli näyttäytyy yhtenä ensimmäisistä sosiaalisista käsitteistä, jonka lapset oppivat. Erinäiset sosiaaliset käytänteet, ymmärrys sekä kertomukset rakentuvat jo pienestä pitäen luonnollisesti sukupuolen varaan. Yhteiskunnassa jaetaan sukupuoli usein kahteen eri ryhmään, mikä näkyy sen rakenteissa ja käytännöissä hyvinkin voimakkaasti. (Nissinen 2011, 25.) Kun lapsi kasvaa tytöksi tai pojaksi, hän oppii rakentamaan omaa sukupuoleen pohjautuvan yksilöllisyytensä lisäksi niitä tunteisiin liittyviä osa-alueita, joiden katsotaan olevan tytöille tai pojille ominaisia. Eli lapsen oppiessa oman sukupuolensa toteuttamisen taidon, hän oppii myös näyttämään niitä tunteitaan, jotka ovat sopivia tyttöjen tai poikien asemassa oleville. (Madrid & Katz 2011, 49.)

Lehtonen (2003, 28) toteaa tutkimuksessaan, että usein tytöt ja pojat liitetään heidän tekojensa ja valintojensa seurauksena jompaankumpaan sukupuoliseen kategoriaan. Heitä pidetään joko tyttöinä tai poikina ja kun tämänkaltainen toiminta on toistuvaa ja systemaattista, syntyy yksilölle itselleenkin pysyvä ja ristiriidaton kuva omasta sukupuolestaan. Yhteisöjen ja yhteiskunnan merkitystä sukupuolen rakentajana ei siis voida vähätellä, vaikka biologisella sukupuolella toki oma roolinsa usein onkin. Arviot sukupuolesta nojaavat usein perinteisiin käsityksiimme, joiden mukaan jokainen ihminen on yksiselitteisesti nainen tai mies tai toisin sanoen tyttö tai poika. (Jääskeläinen, Hautakorpi, Onwen-Huma, Niittymäki, Pirttijärvi, Lempinen & Kajander, 2016, 12). Sukupuoliin liittyvää stereotyyppistä ajattelua on nähtävissä kaikkialla ympärillämme olevassa massakulttuurissa, jossa julkinen media rohkaiseekin vanhempia ostamaan lapselleen muun muassa hänen sukupuolelleen sopivia tyttöjen tai poikien leluja (Rayment 2006, 16–17).

Sukupuoleen pohjautuvat käsitykset muun muassa työnjaosta, erilaisista rooleista ja tehtävistä on sidoksissa aina sen hetken yhteisöön, yhteiskuntaan sekä kulttuuriin, eikä sukupuolta lähtökohtaisesti nähdä ainoastaan biologiaan perustuvana (Opetushallitus [www-sivut](#)).

2.2 Sukupuolten välisen tasa-arvotutkimuksen historiaa ja edistysaskeleita

Sukupuolten välinen tasa-arvotutkimus on viimeisten vuosikymmenien aikana ottanut suuriakin harppauksia eteenpäin, painottaen eri vuosikymmeninä kullekin aikakaudelle tyypillisiä piirteitä.

Tutkimusta on historiassa aikanaan kutsuttu naistutkimukseksi sekä vaihtoehtoisesti feministiseksi tutkimukseksi. Sukupuolentutkimuskentän ollessa niin monisäikeinen, on tuottanut haasteita löytää yhtä selkeää termiä kuvaamaan alan tutkimusta ja tästä johtuen akateemisissa keskusteluissa useampia termejä onkin käytetty rinnakkain ja aika ajoin käytetyistä termeistä on myös kiistelty. Tänä päivänä nais- ja feministisen tutkimuksen rinnalla puhutaankin sukupuolentutkimuksesta, jonka ensisijaisena tavoitteena on tehdä näkyväksi se, että kyse ei ole ainoastaan tutkimusmielenkiinnon kohdentamisesta naisiin, vaan ensisijaisesti molempiin sukupuoliin. (Juvonen, Rossi & Saresma 2012, 11.)

Feministisen - ja sukupuolentutkimuksen kasvatus- ja koulutustutkimuskenttä ulottuu varhaiskasvatuksesta aina aikuiskasvatukseen saakka, kattaen tältä väliltä erinäiset koulutusinstituutiot huomioiden myös epäviralliset kasvatuskanavat, joihin voidaan lukea kuuluvaksi muun muassa media. Yksilöiden sukupuoli-identiteetin on nähty rakentuvan muun muassa historiallisten, kulttuuristen sekä yhteiskunnallisten prosessien kautta, joten huomio tutkimuksessa onkin kiinnitetty näihin. Koulutuksen tehtävänä ei nähdä ainoastaan kykyä tarjota yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja, vaan sillä on myös valtaa, joka ulottuu syvemmälle yksilöiden identiteetin rakentumiseen sekä kulttuurin arvojen luomiseen. (Naskali 2010, 277.)

Modernissa sukupuolentutkimuksessa on vallalla laaja yhteisymmärrys siitä, että sukupuoli ja seksuaalisuus ovat ajassa ja paikassa muuttuvia ja muotoutuvat sitä mukaa, kun käsitykset niistä muuttuvat (Rossi 2010, 23). Pohjoismaissa keskustelut sukupuolesta ovat tutkijoiden sekä koulualan ammatti-ihmisten keskuudessa olleet usein melko kärjistettyjä. 1970-luvulta pitäen kouluja on syytetty liiallisesta feminiinisyyden korostamisesta ja huomiota on kiinnitetty poikien huonoon koulumenestykseen ja vuoroin taas hiljaisiin tyttöihin, joilla on riski jäädä herkästi koulun vuorovaikutuksen ulottumattomiin. (Lahelma & Gordon 1998, 91.) 1980-luvulta lähtien Suomessa on puolestaan pyritty toteuttamaan erinäisiä tasa-arvoprojekteja, joissa tytöt ja naiset on

nähty ensisijaisina muutostoimenpiteiden kohteina. Tasa-arvoprojektit, joidenka muutostoimenpiteet keskittyisivät poikiin ja miehiin, ovat olleet olemattomia. (Brunila 2005, 71–72.) Pohjoismaisissa tutkimuksissa alkoi kuitenkin 1980-1990- luvulla nousta esiin entistä laajempi kuva sukupuolten välisistä suhteista. Uudemmat koulututkimukset huomioivat tyttöjen ja poikien aseman ja toiminnan kouluissa aiempaa monipuolisemmin. Tyttöjen toimijuus on myös noussut aiempaa näkyvämpään rooliin. Näihin tutkimuksiin on jollakin tasolla suhtauduttu myös kriittisesti. On pohdittu ovatko tutkimusteorioiden ja käytetyt tutkimusmenetelmät vaikuttaneet tuloksiin sen suhteen, että ulospäin suuntautuneet tyttöidentiteetit olisivat todella lisääntyneet ja jos ovat, niin kuinka merkitsevästi. (Öhrn 2005, 70–72.)

Tultuamme 2000-luvulle, ovat sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvät keskustelut entisestään monipuolistuneet ja keskustelun keskiöön ovat nousseet erityisesti analyysit maskuliinisuudesta ja feminiinisuudesta sekä sukupuolistereotyyppien purkaminen. Sukupuolten kahtiajaosta on pyritty pienin askelin kulkemaan kohti sukupuolten moninaisuutta. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen www – sivut.) Meillä Suomessa on viimeisen vuosikymmenen aikana tehty melko aktiivisesti sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa kasvatustieteellisistä ja sosiologista tutkimusta, jonka keskiössä ovat olleet kouluyhteisö ja koululaitos. Tutkimuksilla on ollut merkitystä myös opettajan työhön liittyvän etiikan näkökulmasta, sillä on olennaista pohtia miten koulun toimintamalleissa ja käytänteissä toteutuvat ihmisten tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden periaatteet. (Löfström 2007, 87.)

2.3 Lähtökohtana sukupuolten tasa-arvo

Tavoite oikeudellisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta nähdään lainsäädäntömme keskeisimpänä lähtökohtana, mutta sukupuolten välistä syrjimättömyyttä se on tarkoittanut vasta suhteellisen vähän aikaa (Jyränki 2010, 307). YK:n ihmisoikeussopimuksessa 2. artiklassa todetaan, että jokainen kansalainen on oikeutettu kaikkiin julkistuksissa esitettyihin vapauksiin sekä oikeuksiin sukupuolesta riippumatta. Oikeuksina ja vapauksina nähdään muun muassa ihmisten yhdenvertaisuus, oikeus tasa-arvoiseen kohteluun, vapauteen sekä turvallisuuteen. (Ihmisoikeusliiton www-sivut.) Kansallisen tasa-arvolain (609/1986) tavoitteena on sukupuoleen, sukupuolen ilmaisuun sekä sukupuoli-identiteettiin pohjautuvan syrjinnän estäminen. Myös perusopetuslaissa

(628/1998) korostetaan yhdenvertaisuuden toteutumista koulutuksessa sekä oppilaiden oikeutta tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja. (Finlex www-sivut.)

Opettajien ammattitaitoa ja toimintaa ohjaavat vahvasti jo opettajankoulutuksessa omaksutut ammattietiikkaan liittyvät eettiset periaatteet, joiden pohjalta opettajat rakentavat omaa opettajuuttaan. Opettajan eettisen toiminnan taustalla vaikuttavina arvoina nähdään muun muassa ihmisarvon, oikeudenmukaisuuden, totuudellisuuden sekä vastuun ja vapauden tärkeät periaatteet. Keskinäisissä vuorovaikutustilanteissa tulisi välittyä kunnioitus oppilaita kohtaan sekä jokaisen yksilöllisyyden, yksilöllisten mielenkiinnon kohteiden ja tavoitteiden arvostaminen. Eettisten periaatteiden toteutumisen ensisijaisena lähtökohtana nähdään jokaisen ihmisen kohtelemisen itseisarvona. Ihmisarvoa kunnioitetaan muun muassa sukupuolesta riippumatta ja jokainen yksilö nähdään oppivana ja ajattelevana persoonana. (Opetusalan ammattijärjestön www-sivut.)

Tainio (2012, 224) on oman tutkimuksensa tulosten pohjalta arvioinut, että opettajankoulutuslaitokselta on toisinaan mahdollista valmistua luokanopettajaksi pohtimatta juurikaan kouluun liittyviä sukupuolikysymyksiä. Hän toteaaikin ammattimaisen opastuksen sukupuoleen liittyvissä monisyisissä asioissa olevan erittäin tärkeää.

Lainsäädännön sekä sukupuolentutkimuksen lisäksi koulutusta ja opetusta ohjaavat erityisen vahvasti erinäiset koulun asiakirjat sekä säädökset, joista opettajan toimintaa ohjaa varmasti kaikkein voimakkaimmin juuri perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Peruskoulun opetussuunnitelmaan pohjautuvat asiakirjat välittävät kuvaa oppilaista aktiivisina toimijoina sekä opetuksesta, jonka tavoitteena on kehittää oppilaiden yksilöllisyyttä (Gordon ja Lahelma 2003, 17).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa mainitaan sukupuolten välisen tasa-arvotavoitteen näkökulmasta näin:

”Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tasa-arvolaki velvoittaa kaikkia oppilaitoksia huolehtimaan siitä, että ihmisillä on sukupuoleen katsomatta samat

mahdollisuudet koulutukseen. Opetuksen ja oppiaineistojen tulee tukea tasa-arvolain toteutumista.” (POPS 2014, 14.)

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014, 15) korostetaan myös yksilön oikeuksia omaan ainutkertaiseen lapsuuteensa, sekä jokaisen oikeutta kasvaa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä täyteen mittaansa. Jokaista oppilasta arvostetaan juuri sellaisena kuin hän on.

Elinpiirillä ja ympäristöllä on suuri merkitys lapsen sukupuolen rakentumisen kannalta ja tähän näkökulmaan myös koulujen olisi tärkeää kiinnittää huomiota. Kun lapsi kasvaa, hänen ympäristönsä muuttuu ja hän muuttuu itse siinä mukana (Järventie 2008, 209). Palmu (2003, 80) toteaaakin, että vaikka peruskoululle on asetettu selkeitä tavoitteita tasa-arvoa koskien, niin usein miltei kokonaan huomiotta jää se seikka, että jokainen oppilas on elänyt elämäänsä ennen koulu-uransa alkua erinäisten mielikuvien sekä sukupuolimääritelmien keskellä. Hän pohtiikin kuinka nämä seikat voitaisiin huomioida opetuksessa, jotta syntyneitä sukupuolistereotypioita olisi mahdollista rikkoa ja purkaa.

Kun pohditaan sukupuolten tasa-arvoa sen toteuttamisen näkökulmasta, on olennaista huomioida muutamia sukupuoleen liittyviä käsitteitä. Ensimmäinen niistä on *sukupuolisensitiivisyys*, jolla viitataan kaikkeen siihen toimintaan, jossa sukupuolinäkökulma pyritään tietoisesti huomioimaan. Sukupuolisensitiivisyys on kykyä huomioida omassa toiminnassaan niitä tiedostamattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka suhtaudumme poikiin ja miehiin sekä tyttöihin ja naisiin. Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen edellyttää sukupuolinäkökulman huomioimista niin koulumaailmassa kuin laajemmin yhteiskunnallisella tasolla. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31.)

Toisena voidaan nähdä *segregaation* käsite. Sukupuolen mukaisella segregatiolla ja sukupuolittuneisuudella kasvatuksen ja koulutuksen yhteydessä tarkoitetaan sitä, että pääsääntöisesti oppilaiden sukupuolen varaan rakentuu oppimispolun muotoutuminen, joka pitää sisällään muun muassa laajasti erilaiset yksilöä koskettavat asiat, esimerkiksi hänen kiinnostuksen kohteensa sekä luottamuksen omaan osaamiseensa (Jääskeläinen, Hautakorpi ym. 2016, 10). Segregaation purkaminen on tärkeää, jotta sukupuolten välistä tasa-arvon tavoitetta olisi mahdollista edistää. Sukupuolistavat prosessit toimivat

usein monitahoisesti, jonka vuoksi niitä on hankala havaita tai muuttaa. Sukupuoleen pohjautuvat jaottelut toteutetaan osana arjen vuorovaikutuksellisia prosesseja ja tämä vuorovaikutus sisältää paljon erilaisia sukupuolistuneita symboleita, tietoisuutta sekä mielikuvia. Vaikka koulussa kiinnitettäisiin huomiota sukupuolisensitiiviseen opetukseen ja kasvatukseen, niin silti koulun ulkopuolinen kulttuuri osaltaan tuottaa sukupuolten segregaatiota ja tähän koulu yhteisön ja opettajien on erityisen hankalaa puuttua. (Heikkinen & Huuki 2005, 26–28.)

Julkisen keskustelun avulla on mahdollista tehdä mainittuja ongelmia näkyväksi ja tätä kautta hiljalleen pyrkiä tuomaan uusia näkökulmia ja ehkä myös uusia käytänteitä esille, jotka osaltaan voisivat purkaa sukupuolten segregaatiota. Muutos edellyttää monivaiheisia prosesseja, eivätkä tämänkaltaiset muutokset useinkaan tapahdu hetkessä. Tasa-arvosta on kirjattu muun muassa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, minkä vuoksi se tulee huomioida osana opetusta. Tasa-arvo perusopetuksen arvopohjana ja perustehtävänä jää kuitenkin herkästi yläkäsitteeksi, millä viitataan tämän päivän koulujärjestelmäämme, joka tarjoaa tasa-arvon käytännön toteuttamiseen vain vähäisesti välineitä ja resursseja. (Heikkinen & Huuki 2005, 28.)

Hankkeita segregaation lieventämiseen on olemassa useita. Syksyllä 2009 opetusministeriö nimesi segregaation lieventämistyöryhmän, jonka tehtävänä oli lyhyen ja pitkän aikavälin toimenpiteillä lieventää sukupuolten mukaista segregaatiota (Kuusela 2006, 15). Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuosina 2008–2011 toteuttanut ”Perusopetus paremmaksi” eli POP- ohjelman, joka liittyy hallituksen osatavoitteisiin parantaa opetuksen laatua (Kuusela 2006, 50).

Sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen kannalta on olennaisen tärkeää purkaa asenteita sekä rakenteita, jotka ylläpitävät syrjintää. (Unicef www-sivut). Oppilaitosten tasa-arvotyössä tasa-arvoa tukevien ajattelu- ja toimintatapojen vahvistaminen sekä asennekasvatus ovat tärkeässä roolissa. Oppilaitoksilta edellytetään opetusta ja ohjausta, joka pohjautuu sukupuolitietoisuuden lisäämiseen yhteiskunnassa vallitsevista sukupuoleen vahvasti liittyvistä odotuksista ja asenteista. Tämä tulisi toteuttaa yhteistyössä oppilaiden kanssa. (Opetushallitus www-sivut.)

Yleisesti koulun toimintaa ja tavoitteita ohjaavien asiakirjojen yhtenä ongelmakohtana on nähty muun muassa se, että tavoitteet on kyllä ilmaistu selkeästi, mutta epäselviksi ovat jääneet ne keinot, joilla näihin tavoitteisiin konkreettisesti päästäisiin. Lahelma (1992, 54) toteaa, että opetuksen asiakirjoissa sukupuolieroihin on usein viitattu

ilman esityksiä mahdollisista toimenpiteistä, joita erojen havaitseminen lukijaltaan edellyttäisi.

Sukupuolten tasa-arvon edistämisen rinnalla nähdään kulkevan tavoite yksilöllisyyden ja yhdenvertaisuuden kunnioittamisesta. Yhteiskunnassamme, jossa sukupuolella nähdään olevan tärkeä merkitys, voi omaksi yksilöksi kasvaminen tuottaa melko paljon haasteita. Yhteiskunnassamme lakien ja julistusten tasolla kuulutettu sukupuolten välinen muodollinen tasa-arvo on edennyt melko pitkälle, mutta arjen tasolla oikeuksien, mahdollisuuksien ja velvollisuuksien nähdään jakaantuvan vielä melko epätasaisesti eri sukupuolille. (Aaltonen 2012, 25.)

3 SUKUPUOLI KOULUYHTEISÖSSÄ

Astuessaan osaksi koulun arkea, oppilaat joutuvat kohtaamaan erinäisiä luokituksia ja osa niistä pohjautuu juuri seksuaalisuuteen, ruumiillisuuteen sekä sukupuoleen (Tainio, Palmu & Ikävalko 2010, 19). Kuten muuallakin yhteiskunnassa, myös koulumaailmassa erinäisiä yleistyksiä sekä arviointeja tehdään paljon myös tiedostamattomasti. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää, että opettaja pohtii ja arvioi kriittisesti omaa suhtautumistaan, näkemyksiään sekä toimintaansa sukupuolten välisen tasa-arvon tukijana ja ymmärtää oman roolinsa ja vastuunsa asian suhteen. Sukupuolten tasa-arvon edistämisen näkökulmasta opettajan on oltava tietoinen niin omastaan kuin oppilaidensa sukupuolisesta ja kulttuurisesta identiteetistä sekä käsityksistä näihin liittyen. Opettajien tulisi olla tietoisia myös siitä yhteisöstä, josta kukin oppilas kouluun tulee. (Maher & Ward 2002, 116.)

Koulussa monet sosiaaliset maailmat toimivat rinnakkain ja koulua onkin mahdollista tarkastella oppimisen sekä opetuksen näkökulman lisäksi myös muun muassa kasvuyhteisönä sekä arjen vuorovaikutuksen areenana (Kiilakoski, 2012, 8–10). Palmu (2003, 46) toteaa, että sekä opettajat, että oppilaat tuottavat ja ylläpitävät sukupuolitettuja määrittäviä koulun arjessa. Näitä tuotetaan ja ylläpidetään erinäisin keinoin, muun muassa kielen, vuorovaikutuksen ja kehollisuuden kautta. Kouluissa opitaan sukupuoleen liittyviä odotuksia, normeja sekä mielikuvia.

Lahelma ja Gordon (2003, 10) kehittivät oman etnografisen tutkimuksensa yhteydessä kolme tarkastelukerrostumaa, joiden avulla he kuvaavat kouluympäristöä. Näitä ovat *virallinen*, *informaali* sekä *fyysinen* koulu. Koulun arjessa näitä kolmea tarkastelukerrostumaa on hankala erottaa toisistaan, sillä ne limittyvät ja menevät osin myös päällekkäin keskenään. Näitä tarkastelukerrostumia käytetään joiltakin osin myös tämän tutkielman yhteydessä.

Virallisella koululla tarkoitetaan opetussuunnitelmissa ja muissa koulun asiakirjoissa määriteltyä instituutiota. Sillä viitataan muun muassa opettajien ja oppilaiden välisiin valtasuhteisiin sekä koulun yhteisiin sääntöihin. Se näyttäytyy oppisisältöjen, opetusmenetelmien sekä luokkahuoneen sisällä käytävän vuorovaikutuksen kautta. (Gordon & Lahelma 2003, 10.)

Informaali eli epävirallinen koulu pitää sisällään opettajien ja opiskelijoiden epävirallista vuorovaikutusta oppitunneilla sekä oppituntien ulkopuolella. Koulutiloissa syntyy virallisten hierarkioiden lisäksi myös informaaleja eli epävirallisia hierarkioita, niin oppilaiden keskinäisiin suhteisiin kuin oppilaiden ja opettajien välille. (Gordon & Lahelma 2003, 10.)

Fyysisellä koululla viitataan muun muassa kouluun fyysisenä tilana sekä äänen, ajan, liikkeen ja kehollisuuden säätelyyn koulussa (Gordon & Lahelma 2003, 10).

Opetushallituksen tilannekatsauksen raportissa Kiilakoski (2012, 22) toteaa, ettei sukupuolten välillä nähdä useinkaan merkittävää eroa, kun tarkastellaan asiaa virallisen koulun näkökulmasta. Kun koulun käytänteitä lähdetään tarkastelemaan lähemmin, tulevat sukupuolten väliset erot usein selvästi esille.

Koulu ja varsinkin alkuopetuksen luokka on paikka, jossa oppilaat usein vielä rakentavat ja jäsentävät omaa sukupuoli-identiteettiään. Sukupuolistamisen vaikutukset oppilaiden sukupuoli-identiteetin kehittymiseen nähdäänkin olennaisina. Sukupuolistavat käytännöt näyttäytyvät koulun arjessa erinäisissä ilmenemismuodoissaan. (Heikkinen & Huuki 2005, 18.) Harris (2000, 286) näkee tärkeimmiksi ryhmässä sosiaalistumisen vuosiksi juuri lapsuuden keskivaiheen eli ikävuodet 6-12v. Tuolloin lapset viettävät hyvin paljon aikaa samaa sukupuolta olevien ikätovereiden parissa ja sosiaalistavat itsensä lapsiksi, mutta samalla myös tytöiksi ja pojiksi.

Koulutusjärjestelmää kuvataan ja se näyttäytyy meille symbolisena järjestelmänä, jonka vastakkaisten, erottelevien, hierarkkisten sekä luokittelevien luonnehdintojen tukemana koulu määrittelee ja arvioi oppilaiden erilaisia ominaisuuksia ja luo heille erilaisia koulutusidentiteettejä. Oppilaiden yksilölliset ominaisuudet sekä resurssit linkittyvät perheen välityksellä yhteiskunnan laajempiin eriarvostaviin voimiin, sukupuoleen sekä luokkarakenteeseen. (Antikainen, Rinne & Koski, 2013, 309.) Thorne (2002 298–299) pohtii, kuinka olisi mahdollista huomioida sukupuolittunut ympäristö lasten sosiaalisissa suhteissa ja hän toteaaakin, että olennaista on nähdä sukupuoli kokonaisvaltaisesti, eikä ajatella sukupuolen olevan kaikesta muusta irrallinen ja erillinen kokonaisuus. Sensitiivinen suhtautuminen sukupuolen merkitykseen monimuotoisissa sosiaalisissa tilanteissa voi rikastuttaa tyttöihin ja poikiin liittyvää ymmärrystämme. Koulun tärkeimpinä tehtävinä sukupuolten välisen tasa-arvon kehittämisen näkökulmasta voitaisiinkin nähdä pyrkimys erilaisuuden ymmärtämiseen ja tulkitsemiseen, jonka kautta myös tiukkoja sukupuolikategorioita olisi mahdollista purkaa tai niiden olemassaoloa välttää (Lehtonen 2003, 249; Hammersley 2014, 114). Ihmiset tulevat erilaisista taustoista, heillä on erilaisia kiinnostuksen kohteita, taitoja sekä heikkouksia. Nämä tulisi myös osata ottaa huomioon (Hammersley 2014, 114). Lehtonen (2003, 54) toteaa oman tutkimuksensa pohjalta, että ongelmana nähdään muun muassa se, että heteroseksuaalisuuden syitä ei useinkaan riittävästi problematisoida koulu yhteisössä, vaan sitä on totuttu käsittelemään olemassa olevana itsestäänselvyytenä.

Sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista voidaan arvioida muun muassa *muodollisen*, *mahdollisuuksien* sekä *toteutuneen* tasa-arvon käsitteiden kautta. *Muodollinen tasa-arvo* voi toteutua vain, jos samat, yhteiset säännöt koskevat niin tyttöjä kuin poikiakin. *Mahdollisuuksien tasa-arvon* käsitteellä viitataan siihen, että tytöille ja pojille luodaan yhtäläiset mahdollisuudet erinäisten asioiden toteuttamiseen ja tätä kautta pyritään sukupuolierojen minimoimiseen. *Toteutuneella tasa-arvolla* viitataan eriarvoisuuden rakenteiden purkamiseen, mikä edellyttää ennen kaikkea eriarvoisuuden havaitsemista sekä siihen puuttumista. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 29–30.) Kouluinstituutiossa jokainen näistä tasa-arvon käsitteistä on tärkeä ja huomioitava.

Erinäisiä tutkimuksia lasten ja nuorten kokemasta tasa-arvon toteutumisesta kouluinstituutiossa on olemassa jonkin verran. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvobarometrin (Kiianmaa, 2012, 39–42) tulosten mukaan, suurin osa koululaisista arvioi tasa-arvon toteutuvan koulussaan hyvin tai melko hyvin. Miespuolisten arviot

olivat hieman naispuolisia myönteisempiä. Koululaisista kolmasosa koki häiritsevänä, että vastakkaisen sukupuolen edustajat olivat oppitunneilla jatkuvasti äänessä ja viidesosa sen, että opettaja valitsi oppisisällöt enemmän toisen sukupuolen mielenkiinnon kohteiden mukaan.

Seuraavissa alaluvuissa perehdytään opettajan rooliin sukupuolten tasa-arvon edistäjänä ja tukijana, käsitellään sukupuoliroolien näyttäytymistä koulun arjessa sekä pohditaan tyttöjen ja poikien välisiä eroavaisuuksia ja erontekoja.

3.1 Opettajan rooli sukupuolten tasa-arvon tukijana ja edistäjänä

Julkisessa keskustelussa on paljon pohdittu juuri koulujen ja opetusalan ammattilaisten roolia sukupuolten välisen tasa-arvon tukijoina ja edistäjinä. On pohdittu sitä, kuinka opettajat ehtivät isoissa opetusryhmissään huomioimaan jokaisen oppilaan yksilöllisesti, nähden hänen omat vahvuutensa ja mahdolliset kehittämisen kohteensa. Kouluilla on keskeinen merkitys muun muassa syrjintää vastaan käytävässä kamppailussa, vaikka usein koulu onkin yksi niitä ensimmäisiä instituutioita, joissa lapset altistuvat riskille joutua syrjityksi. Oppilasryhmän tai laajemmin koko koulun tasolla tapahtuvan syrjinnän tunnistamisessa ovat olennaisessa roolissa juuri opetustoimen henkilökunta yhdessä oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa. (Hakalehto-Wainio 2012, 280.)

Koulu on luonnostaan yhteisö, jossa sukupuoliroolit näyttäytyvät jollakin tasolla. Ne voivat näkyä koulun fyysisissä tiloissa, oppitunneilla sekä oppilaiden omissa valinnoissa, esimerkiksi oman vaatetuksensa suhteen. Arkielämässä kohtelemme usein toisiamme tiedostamattomasti tietyn sukupuolen edustajina ja tämä on usein nähtävissä myös opettajan ja oppilaiden välisessä vuorovaikutuksessa. (Löfström 2007, 88.)

Ihmisen identiteetin keskeisinä osina nähdään seksuaalisuus sekä sukupuolisuus. Lapsi elää kouluikäisenä merkityksellisiä kasvun vuosiaan ja tällöin koulun henkilökunnan käyttäytymisellä sekä asennoitumisella nähdään olevan keskeinen rooli lapsen identiteetin muovautumisessa. Sukupuoli-identiteetti on yksi tärkeä osa-alue ihmisenä kasvamista ja se näyttäytyy jollakin tasolla päivittäin koulun arjessa. Yksikään opettajista ei voi välttää kohtaamista koulumaailmassa tilanteita, jotka linkittyvät tasa-arvoon liittyviin kysymyksiin sekä seksuaalisuuteen ja sukupuoleen. (Cantell 2010, 209–210.) Lapsen on nähty rakentavan sukupuoli-identiteettiään vahvasti ennen kaikkea

lapsuus- ja nuoruusvuosinaan ja siksi onkin olennaisen tärkeää kiinnittää huomiota niihin rakennusaineisiin, joita hänen tuekseen tarjotaan. Opettajan rooli näiden rakennusaineiden tarjoajana on rajallinen, mutta merkityksellinen. (Löfström 2007, 93.)

Sukupuolen käsitettä on harvoin opetettu selvästi, vaan se näkyy epäsuorasti opittaessa puhumaan, kirjoittamaan sekä olemaan yhteiskuntaan sopeutuva ihminen (Davies 2003, 149). Vaatii opettajilta vahvaa läsnäoloa koulun arjessa, oppitunneilla kuin niiden ulkopuolellakin, kiinnittää huomiota oppilaiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Opettajien rooli koulun sukupuolisen tasa-arvon edistämistyössä voidaan nähdä olennaisen tärkeänä (Tainio 2012, 223; Lehtonen 2003, 97). Lehtonen toteaa opettajien olevan tärkeässä roolissa luomassa koulun asenneilmapiiriä ja opettajien ja oppilaiden välillä onkin olemassa monenlaista informaalia eli niin kutsuttua epävirallista vuorovaikutusta (Lehtonen 2003, 120).

Kun kehitetään strategioita, jotka pohjautuvat sukupuolten välisten suhteiden huomioimiseen alakouluikäisten lasten kanssa, on tärkeää, että opettajat ensiksi tunnistavat omat henkilökohtaiset ennakkoluulonsa kustakin sukupuolesta. Vasta tämän jälkeen on mahdollista kehittää keinoja muuttaa jo olemassa olevaa vallitsevaa kuvaa sukupuolten välisestä suhteesta. (Skelton & Francis 2003, 15–16.) Kilpiä (2011, 260) toteaa, että opettajalta vaaditaan monipuolista osaamista oppilaan sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kasvun tukijana. Hänen olisi tärkeää ymmärtää näiden olemuksesta jotakin tiedollista, jotakin ihmisoikeudelliseen sekä yhteiskunnalliseen ajatusmaailmaan liittyvää sekä jotakin etiikkaan ja arvomaailmaan liittyvää. Opetushallituksen sivuilla kuvataan sukupuolisen opetuksen perustuvan ennen kaikkea herkkyydelle tunnistaa jokaisessa oppijassa hänen yksilöllisyytensä ja persoonallisuutensa. Opetuksen tarkoituksena on pidättäytyä sosiaalistamasta oppilasta ylhäältä annettuun ulkoiseen sukupuoleen, jonka lisäksi sukupuolittavia kulttuurisia sekä yhteiskunnallisia tekijöitä kyseenalaistetaan ja puretaan samalla rakentaen sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Opetushallituksen [www-sivut](#).)

Usein kuullaan sanottavan, että opettaja tekee työtään omalla persoonallaan ja omia vahvuuksiaan ja ammattitaitoaan oikeaoppisesti hyödyntäen. Talib (2006, 7) onkin todennut opettajan rakentavan omaa opetustaan käyttäen apunaan juuri näitä edellä mainittuja osa-alueita. On arvioitu, että laadukas koulutus ja opetus auttavat yksilöä sopeutumaan yhteiskuntaan niin taloudellisesti, kulttuurisesti kuin sosiaalisesti, jonka lisäksi se auttaa yksilöä hyödyntämään omia käytettävissä olevia voimavarojaan

mahdollisimman tehokkaasti. Vaatiikin opettajalta asiaan perehtymistä ja asioiden syvällisempää pohdintaa, jotta laadukas opetus sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta voisi toteutua. 1 ja 2- vuosiluokat ovat ennen kaikkea koululaiseksi kasvamisen aikaa, jolloin lapsi rakentaa omaa identiteettiään oppijana ja osana kouluyhteisöä, ja jolloin kunkin omaan kehitysrytmiin kiinnitetään vahvasti huomiota (Jääskeläinen ym. 2015, 27).

Koulujen ja opettajien välillä on nähty olevan paljon vaihtelua sukupuolitietoisuuden suhteen. Sukupuolitietoisuus ei ole kuulunut selkeänä kokonaisuutena opettajien peruskoulutukseen ja usein opetuksen ja ohjauksen sukupuolitietoisuus syntyy hitaasti. Sukupuolitietoisuutta voidaan edistää opettajille annettavalla täydennyskoulutuksella, systemaattisesti toteutetulla tasa-arvosuunnittelulla sekä koulun johtamisella. Sukupuolitietoinen opettaja toimii oppilaan oman sukupuolen itsemäärittelyn tukijana. (Jääskeläinen ym. 2015, 13.)

Lehtonen (2003, 120–121) on väitöskirjassaan todennut opettajien olevan tärkeässä roolissa luomassa asenneilmapiiriä koulussa, olemalla oppilaille esimerkkinä siinä, kuinka erilaisiin asioihin on mahdollista suhtautua. Opettajien ja oppilaiden välillä onkin havaittavissa monenlaista epävirallista vuorovaikutusta. Opettajat osallistuvat vaihtelevasti oppilaiden keskusteluihin ja osa pyrkii kannustamaan oppilaita kriittiseen suhtautumiseen perinteisinä pidettyjä ajatusmalleja kohtaan. Koulun ilmapiirillä hän näkee olevan ratkaiseva merkitys siihen, kuinka oppilaat uskaltavat tuoda omia mielipiteitään julki tai osallistua eettisiin keskusteluihin.

Sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamisen ei nähdä olevan opettajalle aina helppoa. Sekä opettajat, että oppilaat kohtaavat koulumaailmassa erilaisia mahdollisuuksia sekä haasteita. Jokapäiväisen toistuvuutensa vuoksi ne luovat usein ongelmia, sillä opettajilta vaaditaan yhä enemmän ja näin ollen aikaa ei välttämättä riitä kaikkien yksittäisten asioiden alusta loppuun asti hoitamiselle. Kouluympäristön työskentelyolosuhteet ja ilmapiiri ovat edellytyksiä sille, että opettajat jaksavat toimia myös tasa-arvon vahvistajina, edistäjinä sekä puolestapuhujina. (Scheinin 2004, 40.) Kilpiä (2011, 262) toteaa opettajan roolin sukupuolisen ja seksuaalisen hyvinvoinnin sekä sukupuolikasvatuksen edistäjänä olevan usein melko haastava, mutta sitäkin tärkeämpi. Opettajan tulee tukea oppilaiden kasvua niin, että he ymmärtävät sukupuolen olevan osa ihmisen ominaisuutta ja kokonaisuutta, joka koskettaa kaikkia ja joka ansaitsee hyväksynnän ja kunnioituksen. Tämän lisäksi hänen tulisi tukea ja auttaa oppilasta

kasvamaan jokaisen yksilöllisessä tahdissaan omasta sukupuolestaan ja seksuaalisuudestaan tietoisemmaksi ja yksityisyyttä ja omintakeisuutta kunnioittaen.

Opettajan tehtäväksi nähdään oppilaiden kasvattaminen toistensa erilaisuuden kunnioittamiseen myös sen vuoksi, että luokan sisäinen yhteishenki säilyisi hyvänä. Niin yksilöllinen kuin kulttuurinen erilaisuus on tärkeää huomioida. Opettajan tehtävänä ei ole ummistaa silmiään erilaisuudelta, vaan osaltaan haastaa myös oppilaiden käsityksiä ja luoda tätä kautta hyväksyvää ilmapiiriä oman luokkayhteisönsä sisällä. (Maher ja Ward 2002, 117.) On tärkeää korostaa, että hyvä opettaja luo menestyksekkäitä oppimisyhteisöjä ja -ympäristöjä kaikille oppilailleen. Hyvät opettajat korostavat oppimistaitojen lisäksi tarvetta luoda luokkayhteisö, jossa jokainen oppilas kokisi olevansa kuin kotonaan ja jossa jokainen näkisi, että hänellä olisi jotakin annettavaa ja saatavaa. Tällaisten arvojen pohjalta toimivia opettajia ohjaa vahva sosiaalisen oikeudenmukaisuuden päämäärä ja arvomaailma. (Maher ja Ward 2002, 113.)

Löfström (2007, 89–91) toteaa tutkimusten pohjalta opettajien usein kohtelevan oppilaitaan eritavoin riippuen siitä, onko kyseessä tyttö vai poika. Harvoin opettajat itsekään tätä tunnistavat omassa toiminnassaan, sillä kulttuuriset käsitykset tytöistä ja pojista ovat niin vahvat ja toiminta tapahtuu automaattisesti ja tiedostamatta. Monet opettajat usein näkevätkin tämän ilmiön, mutta sen olemassaolon myöntäminen ainakin omalla kohdalla on se, minkä nähdään tuottavan haasteita. Empiiristen tutkimusten tulosten pohjalta näyttää siltä, että pojilla on tapana saada opettajalta tyttöjä enemmän huomiota. Tämä näyttää johtuvan siitä, että osa pojista käyttää jonkinasteisia strategioita, joka johtavat siihen lopputulokseen, että he saavat opettajalta tyttöjä enemmän huomiota. Opettajan olisi tärkeää olla tietoinen tämänkaltaisista strategioista, jotta saavutettaisiin tasapaino myös huomionjakamisen osalta. (Hammersley 2014, 120–121.)

On arvioitu, että opettajan käyttäessä oppitunneilla ryhmäpuhuttelua, ei huomio kiinnity liiaksi yhteen oppilaaseen, jolloin kukaan ei varsinaisesti joudu huomion keskipisteeksi. Tämänkaltaisen ryhmäpuhuttelu on nähty tärkeänä erityisesti silloin, kun kehotukset ja pyynnöt kohdistuvat toistuvasti samaan henkilöön. Tällöin puhuttelu esimerkiksi tytöiksi ja pojiksi voidaan nähdä tarkoituksenmukaisena ja kannattavana. (Tainio 2009, 179.)

Maher ja Wader (2002, 118) uskovat, että suvaitsevaisuuden rakentaminen lepää edelleen pääsääntöisesti yksittäisten opettajien harteilla, jotka saavat tähän toisinaan tukea myös työyhteisöltään ja kollegoiltaan. Yhteisopettajuuden ja jaetun asiantuntijuuden nostaessa päätään koko ajan enemmän ja enemmän, on tähänkin varmasti tulevaisuudessa saatavissa enemmän vertaistukea kuin ennen. Lehtonen (2003, 78) arvioi oman tutkimuksensa pohjalta, että kouluista löytyy myös heteronormatiivisuuden ilmenemismuotoihin kriittisesti suhtautuvia opettajia, jotka käyttävät opetuksessaan vaihtoehtoista oppiaineistoa, esittävät kriittisiä kommentteja ja käyvät koulumaailmassa keskustelua monipuoliseen kokemuspohjaansa turvautuen. Kun nähdään kuinka sukupuolta toteutetaan erinäisissä sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, luo se ymmärrystä ja selvennystä sosiaalisen kehikon vuorovaikutuksellisille prosesseille, jotka ruokkivat sukupuolen rakentumista tietyissä yhteyksissään (West & Zimmerman 2002, 23).

3.2 Sukupuolten roolit koulun arjessa

Sukupuolten roolit ovat päivittäin nähtävissä koulun arjessa, sillä oman sukupuolen rakentaminen on oppilaille ominaista. Erinäisten maskuliinisuuksien sekä feminiinisyyskokeilu ja sukupuoli-leikkely kuuluvatkin olennaisina osina oman sukupuolen rakentamiseen ja sukupuoli-identiteetin kehittämiseen. Toisinaan tytöt ja pojat nostavat jalustalle omaa sukupuoltaan ja eroa vastakkaiseen sukupuoleen, toisinaan yhteisyys tai muut erot näyttäytyvät olennaisempina. (Lahelma & Gordon 1998, 102.) Koulun arki ohjaa oppilaita rakentamaan omaa fyysistä olemustaan tiettyjen kouluinstituutiossa esiintyvien odotusten suuntaan. Arki sekä tietyt ennalta määritellyt odotukset ohjaavat oppilaiden omaa toimintaa ja vaikuttavat siihen, kuinka he kohtaavat muut koulun toimijat. Leikkiessään lapset harjoittelevat lukemattomin keinoin tapoja olla tyttö tai poika pohjautuen omaan perheeseen, yhteiskuntaan, median luomiin näkemyksiin sekä omiin mieltymyksiinsä ja luonteeseensa. (Madrid & Katz 2011, 64.)

Koulussa oppilaiden sukupuolta tai siihen liittyvää seksuaalisuutta ei juurikaan kyseenalaisteta, vaan ennemminkin ne sivuutetaan (Tainio ym. 2010, 13). Vaikka jokainen oppilas ja yksilö astuvat koulumaailmaan omista lähtökohdistaan käsin, on koulussa kuitenkin pohjimmiltaan kysymys erilaisten oppilaiden sekä oppilasryhmien

sovittamisesta kouluinstituutioon sekä luokkahuoneen käytäntöihin (Antikainen ym. 2013, 255).

Sukupuolen mukaan eriytetyllä opetuksella on nähty olevan eri aikoina erilaisia ilmenemismuotoja. Toisinaan sillä on saatettu tarkoittaa erillisiä luokkahuoneita, opetusryhmiä tai jopa erillisiä koulurakennuksia. Fyysisen erottamisen lisäksi opetus on voinut tapahtua myös hetkellisen tai kokonaisvaltaisen eriyttämisen avulla koulun tiloissa tapahtuvan fyysisen erottamisen lisäksi. (Jauhiainen 2009, 104.)

Meyer (2011, 4–6) on opettanut pitkään muun muassa sukupuoleen sekä sukupuolen moninaisuuteen liittyvistä aiheista ja tottunut kohtaamaan vastustusta aiheeseen liittyen niin oppilailta, vanhemmilta kuin opetusalan ammattilaisiltakin. Hän toteaa, että oppilailta on ollut tapana vältellä keskustelua niistä aihealueista, jotka saattavat tehdä heidän olostaan epämukavan tai joista heillä ei välttämättä ole aiempaa kokemusta. Hän tuo esille myös näkemyksen siitä, että oppilasturvallisuus on yksi suurimpia syitä puuttua sukupuoleen liittyviin kysymyksiin sekä sukupuolten välisiin eroihin koulumaailmassa. Kiusaaminen ja häirintä ovat koulussa valloillaan ja useimmiten kiusaaminen kohdistuu juuri niihin yksilöihin, jotka niin sanotusti poikkeavat heteroseksuaalisuuden normista. Vaikka monessa koulussa on tapahtunut asian suhteen kehitystä ja edistystä, paljon on vielä työtä tehtävänä. Myös Lehtonen (2003, 166) kiinnittää tutkimuksessaan huomiota sukupuolen rooliin kiusaamisen ehkäisyssä. Hän toteaa, että harvoin koulukiusaamiseen liittyvässä julkisessa keskustelussa nostetaan esille sukupuoleen sekä seksuaalisuuteen liittyviä monitasoisia kysymyksiä. Sukupuolittunut kiusaaminen on ollut usein tapana nähdä normaalina osana lasten kehitystä. Usein ympäristön luoma paine saattaa rajoittaa yksilöä tekemään parhaaksi katsomiaan ratkaisuja ja häirintään, kiusaamiseen sekä ryhmästä eristämiseen voivat johtaa sellaiset ratkaisut, jotka nähdään kyseiselle sukupuolelle epätavanomaisina (Aaltonen 2012, 26). Kuten Lahelma ja Gordon (2003, 48) ovat todenneet, tavallisuus tuntuu lasten keskuudessa turvalliselta ja negatiiviselle huomiolle saattaa altistua jos erottuu liikaa muista.

Tyttöjen ja poikien välisiä eroja muun muassa sosiaalisessa kanssakäymisessä, niin virallisissa kuin epävirallisissa tilanteissa, on tutkittu melko runsaasti. Selkeitä eroja on usein havaittavissa sitä enemmän, mitä vanhemmista lapsista on kyse. Kuitenkin jo esikouluikäisten ja tätä nuorempienkin lasten kohdalla on havaittu sukupuolten välisiä eroja ja hakeutumista vuorovaikutustilanteisiin juuri samaa sukupuolta edustavan

kaverin kanssa. Harris (2000, 293) näkee tyttöjen välisten suhteiden olevan valikoivia ja usein läheisempiä kuin poikien. Tytöt uskovat ystäviensä määräilyn sijaan enemmän vastavuoroisuuteen sekä yhteistyöhön. Myös tyttöjen välillä syntyy ristiriitoja ja tällöin tytöt saattavat pyrkiä kääntämään myös toiset riidan kohteena olevaa tyttöä vastaan. Myös Lahelma (1992, 37–38) toteaa tutkimuksensa tulosten pohjalta, että poikien ja tyttöjen maailma koulussa poikkeaa toisistaan, samoin kuin suhde opettajaan määrittyy eri sukupuolilla eri tavoin.

Myös tyttöjen ja poikien keskinäisissä vuorovaikutustilanteissa saattaa syntyä ristiriitatilanteita. Thorne (2002, 291–292) toteaa tyttöjen ja poikien välisten ristiriitojen johtuvan usein heidän ajatustensa ja leikkiensä sääntöjen eroista. Esimerkiksi pojat katsovat voivansa taklata jalkapallopelissä, mutta jos tyttö tulee taklatuksi, alkaa hän todennäköisesti itkemään. Syynä nähdään se, että pojat eivät koe tyttöjen toimivan heidän tavallaan ja päinvastoin. Tyttö- ja poikaryhmillä on vastakkaiset tavat sitoutua ja liittoutua sekä ratkaista ristiriitatilanteita toistensa kanssa. He toimivat osittain erilaisten arvojen pohjalta ja ajavat takaa erilaisia päämääriä. Monin tavoin tyttöjen ja poikien voidaan nähdä elävän erilaisissa maailmoissa. Thorne (2002, 291–292) on pohtinut myös sitä, syntyykö sukupuolten välisten erojen mielikuva yksinomaan todellisuuden voimasta vai osittain myös syvään juurtuneista kulttuurisista uskomuksista, odotuksista ja näkemyksistä, jotka kohdistuvat tyttöjen ja poikien luonnon välisiin eroihin.

Lapsi on aktiivisessa roolissa keräämässä tietoa pojista ja tytöistä sosiaalisina kategorioina. Hän tekee havaintoja muun muassa näiden kategorioiden välisistä eroista ja usein hän tietääkin kumpaan kategoriaan kuuluu. Omaa kategoriaa pidetään usein toista parempana, sillä usein samaisessa kategoriassa olevat pitävät samankaltaisista asioista. (Harris 2000, 285.)

Useat tutkijat ovat ennen kaikkea todenneet tutkimuksissaan sen seikan, että lapset ovat itse aktiivisessa roolissa oman sukupuoli-identiteettinsä rakentajina ja näin ollen koulun tärkeänä tehtävänä voidaan nähdä ennen kaikkea oppilaille eväiden tarjoamisen oman sukupuoli-identiteettinsä rakentamiseen ja tasa-arvoisen ja yhdenvertaisuuden kulttuurin luomisen niin omaan luokkaansa kuin koulu kouluyhteisöön ja laajemmin yhteiskuntaan.

3.3 Hiljaiset tytöt ja äänekkäät pojat – vai päinvastoin?

Tyttöjen ja poikien väliset sukupuolierot ovat saaneet runsaasti huomiota niin kansainvälisessä kuin kotimaisessa julkisuudessaakin. Huoli huonon koulumenestyksen omaavista pojista ja heidän tulevaisuudestaan on läsnä Suomen lisäksi myös yhdessä jos toisessa maassa Suomen rajojen ulkopuolellakin. Tämä on ollut yksi vallitsevista keskustelunaiheista koulutussektorilla. (Lahelma 2006, 109.) Julkisessa keskustelussa poikien alisuorittaminen on nostettu esiin aina silloin tällöin. Utta tuulta purjeisiinsa se sai vuonna 2002 PISA- tulosten julkistamisen jälkeen. Ongelman katsottiin olevan siinä, että Suomessa erot sukupuolten välisessä menestyksessä olivat selvästi suurimpia verrattaessa muihin maihin: vaikka suomalaiset pojat menestyivät hyvin, he menestyivät kuitenkin selvästi huonommin kuin suomalaiset tytöt. (Lahelma 2006, 110.) Lahelma (2006, 110–111) uskoo suurimpien sukupuolten välisiin eroihin liittyvien syiden johtuvan olettamuksista. Yksi näistä olettamuksista on yleistys, jonka mukaan tytöt menestyvät hyvin ja pojat ovat alisuorittajia. Toisena syynä hän mainitsee arvion siitä, että tyttöjen heikko koulumenestys nähdään selvästi ongelmallisena asiana ja poikien menestys on jollakin tavoin kuvattavissa jopa sankarilliseksi.

Koulukulttuurissa ja koulun arjessa poikia ja tyttöjä kohdellaan ja heihin suhtaudutaan eri tavoin samankaltaisen käytöksen edessä. Poika voi olla riehakas ja äänekkäs, mutta opettaja katsoo häntä aikaansaavana ja aktiivisena yksilönä, kun taas tytön käyttäytyessä vastaavasti, tämä katsotaan huonoksi käytökseksi sekä mahdollisesti myös käytökseksi, joka häiritsee opettajan opetusta. (Gordon, Holland & Lahelma, 2000, 180.) Oppilaana olemiseen liittyvää ammattitaitoa on mahdollista tutkia sukupuolittuneena. Tähän on meidän jokaisen jollakin tavoin mahdollista samaistua, pohtimalla omia kulttuurisia mallejamme sekä henkilökohtaisia kokemuksiamme omasta kouluhistoriastamme. Mielikuva oppilaasta, joka sopeutuu koulun arkeen ja käytäntöihin ilman suurempia ongelmia, onkin usein nähty olevan stereotyyppisiä odotuksia peilaava kuva työstä. (Gordon & Lahelma 2003, 18–19.)

Skelton & Francis (2003, 11) ovat todenneet näkemyksen siitä, että peruskoulun tytöt eivät enää kohtaisi sukupuoleen liittyviä ongelmia tai haittapuolia, olevan harhaanjohtava. On monia toisistaan eroavia näkyviä ja näkymättömiä ohjeita sukupuoli-identiteetille tyttöjen keskuudessa, mutta tästä huolimatta on taipumus tiettyihin odotuksiin, joka pätee kaikkiin tyttöihin heidän käyttäytymisensä suhteen. Samalla kun media vahvistaa stereotyyppistä ja sosiaalisesti hyväksyttävää kuvaa

maskuliinisuudesta, niin suurten miespuolisten ikätoverijoukkojen keskellä pojat alitajuisesti ja tiedostamattaan yrittävät mukautua käytökseen ja asenteisiin, jotka katsotaan olevan sallittuja pojille (Rayment 2006, 24). Kaikkien tuntema sanonta toteaaakin, että pojat ovat poikia. Tämä sanonta sisältää vahvoja oletuksia siitä, millaista käyttäytymistä pojilta odotetaan ja millaisia heidän tulisi olla. Tokaisu synnyttää myös oletuksia siitä mikä on tytöille sopivaa ja ominaista käytöstä. (Cantell 2010, 212; Skelton & Francis 2003, 15.) Identiteetikysymyksiin liittyvät yleistyksiset saattavat aiheuttaa suurta haittaa lapsen ja nuoren kehitykselle (Cantell 2010, 212).

Gordonin ja Lahelman (2003, 69) etnografisen tutkimuksen tulokset ovat osin ristiriitaisia moniin kouluun liittyviin keskusteluihin nähden. Heidän tutkimuksensa tulokset kumoavat käsityksiä siitä, että peruskoulu sopisi tytöille paremmin, koska he ovat luonnostaan hiljaisempia kuin pojat. Heidän tutkimustuloksensa osoittavat, että hiljaisuutta opetetaan tytöille koulussa, ei ainoastaan poikien, vaan myös opettajien toimesta. Tämänkaltainen sukupuolierojen rakentaminen tapahtuu usein tiedostamattomasti ja vaivihkaa. Tasa-arvon mielikuva, joka suomalaisesta yhteiskunnasta sekä koulusta välittyy, saattaa estää näkemästä niitä olemassa olevia käytänteitä, joilla esimerkiksi luokkahuoneessa tuotetaan sukupuolten välisiä eroja. Jotta tasa-arvoa olisi mahdollista edistää, tulee tarkastella kriittisesti koulun käytäntöjä ja toimintamalleja sekä kyseenalaistaa sukupuolineutraalin koulun olemassaolo. Jos koulun ajatellaan toimivan täysin sukupuolineutraalisti, seksuaalisuuteen sekä sukupuoleen liittyvät kysymykset jäävät herkästi havaitsematta ja käsittelemättä. (THL-[www](#)- sivut.)

Tyttöjen ja poikien väliset sukupuolierot ovat meillä verrattain melko pieniä, mutta silti ne ovat nähtävissä johdonmukaisina ja selkeinä. Yleistämättä voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, että tyttöihin verraten pojat painottavat vahvemmin kykyjen merkitystä osana oppimista sekä korostavat enemmän suhteellista menestymistä sekä tavoittelevat koulutöistä selviytymistä helpommalla ja kokevat usein myös koulutyön vähemmän mielekkääksi kuin tytöt. Pojat luottavat vahvemmin omaan osaamiseensa kuin tytöt. Tytöt nähdään usein motivoituneina oppimaan uusia asioita, mutta kuitenkin heistä on nähtävissä myös luovutusherkkyyttä ja epäonnistumisen pelkoa. Haasteina sukupuolten välisiin eroihin liittyen nähdään olevan opetuksen ja koulutyön kehittämisen näkökulmasta se, että miten saadaan lisättyä poikien oppimishalukkuutta

sekä koulunkäyntiin panostamista ja toisaalta taas vahvistamaan tyttöjen luottamusta itseensä ja vähentämään pelkoa mahdollisesta epäonnistumisesta. (Niemivirta 2004, 50.)

Gordon (2004, 73) totesi tutkimuksensa tulosten pohjalta, että toisissa ryhmissä luokan tilan täyttivät vahvasti äänekkäät ja liikkuvaiset pojat, kun taas tytöt tekivät hiljaisesti tehtäviään ja vastasivat opettajalle, kun lupa oli viittaamalla heille myönnetty. Samaan aikaan pojat huutelivat vastauksiaan luokassa. Poikien nähtiin olevan erityisesti virallisessa vuorovaikutuksessa huomattavasti näkyvämmässä roolissa kuin tyttöjen, jotka saivat tarvittaessa apua myös toisiltaan.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen tarkoitus sekä tähän linkittyvät tutkimuskysymykset ja tarkastellaan tutkimuksen lähestymistapaa, kohdejoukkoa, tutkimusprojektin etenemistä sekä aineiston analyysia.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää, kuinka alkuopettajat näkevät oman roolinsa sukupuolten välisen tasa-arvon tukijoina ja edistäjinä ja kuinka erilaiset sukupuoliroolit ja sukupuoliin kohdistuvat mahdolliset erot näyttäytyvät koulun jokapäiväisessä arjessa. Lisäksi haluttiin selvittää alkuopettajien kokemuksia siitä, kuinka sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu heidän omalla luokallaan sekä omassa koulussaan. Kohderyhmäksi valittiin nimenomaan alkuopettajat, sillä tutkimuskirjallisuutta oli saatavissa melko runsaasti erityisesti yläkouluun sekä alakoulun ylempiin luokkiin kohdistuen. Toki murrosiän läheisyys luo oman aspektinsa sukupuolten väliselle tasa-arvolle sekä siihen liittyville tietyille jännitteille, mutta varmasti tasa-arvon toteuttaminen myös lapsen varhaisempien vuosien aikana on tärkeää. Osittain alkuopetuksen opinnot motivoivat ja innostivat kohdentamaan tutkimuksen juuri alkuopettajiin.

Tutkimuskysymykset joihin haettiin vastauksia, olivat seuraavat:

1. Millainen on opettajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvon tukijana ja edistäjänä?
2. Miten erilaiset sukupuoliroolit ja -erot näyttäytyvät koulun arjessa?
3. Miten sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu koulussa (uuden perusopetuksen opetussuunnitelman merkitys)?

4.2 Tutkimuksen lähestymistapa

Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisesti eli laadullisesti. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 98) toteavat laadullisen tutkimuksen päätavoitteena olevan ilmiöiden tai tapahtumien kuvaileminen, toiminnan ymmärtäminen sekä tutkittavalle ilmiölle teoreettisesti mielekkään tulkinnan löytäminen. Laadullisella tutkimuksella saavutetaan erinäisten ilmiöiden prosessimainen luonne, sillä tutkimussuunnitelma elää vahvasti tutkimushankkeen mukana (Eskola & Suoranta 2008, 16). Arvelin, että haastattelujen avulla saisin yksityiskohtaisempaa sekä laajempaa tietoa opettajien omista ajatuksista ja arvomaailmasta aiheeseen liittyen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana nähdään olevan tutkijan avoimuus ja se, että tutkimuksen keskeisimpänä tutkimusvälineenä toimii tutkija itse (Eskola & Suoranta 2008, 210).

Halusin lähteä tutkimaan nimenomaan alkuopettajien omia kokemuksia sukupuolten välisestä tasa-arvosta sekä sitä, minkälaisia merkityksiä he antavat omalle roolilleen sukupuolten välisen tasa-arvon tukijana ja edistäjänä. Tutkimus pohjautuikin fenomenologis-hermeneuttiseen lähestymistapaan. Fenomenologisessa sekä hermeneuttisessa käsityksessä on olennaisinta muun muassa merkitykseen, kokemukseen sekä yhteisöllisyyteen liittyvät käsitteet. Hermeneuttinen tutkimus pureutuu yksilöiden välisen kommunikaation maailmaan ja fenomenologeille on tyypillistä nähdä ihmisten rakentuvan suhteessa muuhun maailmaan samalla kun he itse aktiivisesti rakentavat sitä. (Laine 2015, 29 – 33.)

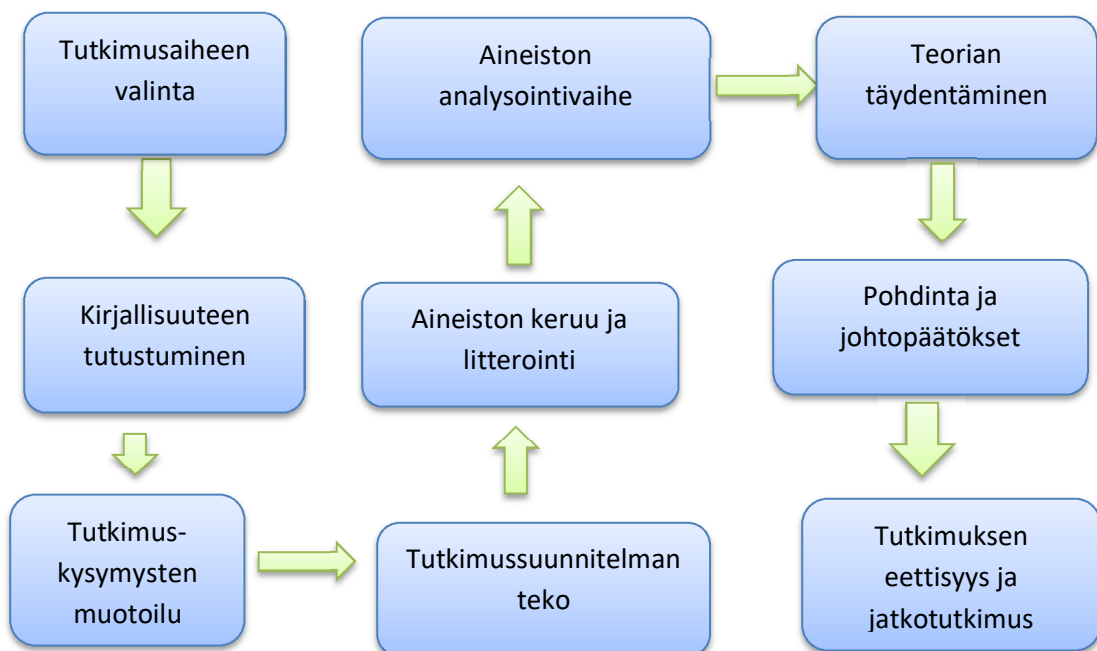
Tutkimuksen lähestymistavaksi valikoitui kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisenä pidetty aineistonkeruumenetelmä eli haastattelu. Haastattelu on molemminpuolista vuorovaikutusta, johon vaikuttavat normaalielämään kuuluvat fyysiset sekä sosiaaliset seikat (Eskola & Suoranta 2008, 85). Haastattelun yhteydessä haastateltava pyrkii parhaansa mukaan pukemaan kokemuksensa sanoiksi ja tutkijan tehtäväksi jää löytää haastateltavan ilmaisuista mahdollisimman totuudenmukainen ja oikea tulkinta (Laine 2015, 33).

Koin, että oman tutkimukseni kannalta kaikkein tarkoituksenmukaisin ja samalla kiinnostavin haastattelumenetelmä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Teemahaastattelussa keskustellaan ennakkoon valituista teemoista yksityiskohtaisten kysymysten sijaan. Teemahaastattelu antaa enemmän tilaa haastateltavalle ja tuo vahvemmin tämän äänen kuuluviin. Teemahaastattelussa huomioidaan ajatus siitä, että

merkitykset syntyvät osana vuorovaikutusta ja ihmisten antamat tulkinnat asioille ovat olennaisen tärkeitä. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 48: Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 208.) Teemojen lisäksi esitin haastattelutilanteissa viitteellisiä kysymyksiä, jotka tukivat haastateltavia tarvittaessa (Liite 1). Kysymykset vaihtelivat sen mukaan, mistä kulloinkin keskusteltiin. Niiden järjestys oli sattumanvarainen.

4.3 Tutkimusprosessin eteneminen

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, mikä sisältää näkemyksen todellisuuden moninaisuudesta (Hirsjärvi ym. 2013, 161). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija vaikuttaa tutkimukseensa sen jokaisessa vaiheessa, niin käsitteiden valinnassa, tulkinnassa kuin aineiston keruun, analysoinnin sekä tulosten ja johtopäätösten raportoinnin aikana (Hirsjärvi & Hurme 2014, 18). Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) esitellään tutkimusprosessin eri vaiheet.

Kuvio 1. Tutkimusprosessin vaiheet

4.4 Osallistujat ja tutkimuksen kulku

Tutkimuksen kohdejoukkona toimivat 6 alkuopettajana työskentelevää luokanopettajaa. Opettajat toimivat haastatteluhetkellä 1-2-luokan opettajina. Kohdejoukko perustui satunnaisotantaan. Satunnaisotannassa tunnetaan kaikki perusjoukon jäsenet ja valitaan sopiva määrä yksiköitä eli haastateltavia mukaan tutkimukseen täysin sattumanvaraisesti (Metsämuuronen 2001, 37).

Haastateltavat olivat iältään 25–57 -vuotiaita ja työkokemus vaihteli 1–31 työvuoden välillä. Kaikki olivat käyneet luokanopettajaopinnot, yhdellä opettajista oli pääaineenaan erityispedagogiikka, muilla kasvatustiede. Opettajista 5 oli naisia ja 1 mies. Opettajien ikä ja sukupuoli eivät kuitenkaan ole tutkimuksen kannalta relevantissa roolissa, vaan mielenkiinnon kohteena toimi alkuopettajuus.

Toteutin aineistonkeruun vuoden 2018 maaliskuussa Pirkanmaalaisen kunnan kahdessa koulussa. Informoin kyseisen kunnan rehtoreita tutkimuksestani (Liite 2) ja pyysin välittämään lähettämäni saatekirjeen myös koulun alkuopettajille (Liite 3). Rehtorit välittivät haastatteluun osallistuvien opettajien sähköpostiosoitteet, jonka jälkeen sovimme yksilöllisesti jokaisen opettajan kanssa sopivan ajankohdan haastattelun toteuttamiselle. Kaikki haastattelut pidettiin haastateltavien kouluilla, jotta toivomani haastattelurauha olisi mahdollista saavuttaa. Haastattelut toteutettiin vaihtelevasti joko opettajan omassa luokahuoneessa tai koulun muissa tiloissa. Koulun tilat valikoituvat haastatteluympäristöksi luonnostaan. Lähetin vielä opettajille infon tutkimuksesta ja toimitin haastattelukysymykset /-teemat nähtäviksi ennakkoon, jotta näihin olisi mahdollista halutessaan tutustua jo ennen haastattelua. Muutama opettaja kiitteli saadessaan haastattelurungon itselleen. Ennen haastatteluiden toteutusta hain tutkimusluvan kunnan sivistystoimenjohtajalta.

Haastattelutilanteessa kysyin luvan nauhoitukselle ja kerroin samassa yhteydessä poistavani nauhoitteet heti analyysi- ja tulososion valmistuttua. Kerroin tutkittaville myös anonymiteettisuojausta eli siitä, kuinka heitä ei ole tutkimuksesta mahdollista tunnistaa.

Jokainen haastattelu eteni alkuperäisten teemojen mukaisesti. Tarkentavat kysymykset vaihtelivat syntyneen keskustelun johdattelemina. Haastattelut kestivät vaihtelevasti 30-55 minuuttia ja niiden kokonaiskesto oli 3h 46min. Litteroin aineiston melko nopeasti kunkin haastattelun jälkeen. En nähnyt tutkimukseni kannalta tarpeelliseksi litteroida

tauvoja, ilmeitä, eleitä tai ylimääräisiä täytesanoja, joten kirjoitin ainoastaan puheen sanatarkasti. Litteroitua tekstiä syntyi 61 sivua.

Kun valmistelin tutkimuskysymysten pohjalta haastattelurunkoa, pyrin tekemään siitä mahdollisimman selkeän ja viitteellisistä kysymyksistä mahdollisimman ymmärrettäviä niin, että ne sisälsivät ainoastaan arkielämän käsitteitä. Pyrkimyksenä oli myös minimoida väärinymmärryksien mahdollisuudet, mikä voisi osaltaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. Esitetasin lomakkeen kysymykset yhdellä henkilöllä ja esiin tulleiden huomioiden pohjalta tein niihin pieniä viilauksia. Esihaastattelujen nähdäänkin olevan yksi olennaisimpia haastattelun vaiheita, sillä tuskin kukaan on koskaan valmis esittämään kentällä automaattisesti oikeita ja tilanteeseen sopivia kysymyksiä (Hirsjärvi & Hurme 2014, 73).

4.5 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin ensisijaisena tavoitteena on luoda kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä tai ilmiöistä. Se sisältää aineistoa erittelevän ja luokittelevan vaiheen ja pyrkii tuomaan aineiston uudella perspektiivillä lukijalleen nähtäville. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 143.) Analyysivaihe erityisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa pitää sisällään suuren määrän tulkintaa. Tulkinnan avulla aineistosta esiin nousseita merkityksiä pyritään selkiyttämään ja pohtimaan. Pohdittavaksi nousevat erityisesti, kuinka tutkittavien kielellisiä ilmauksia on ymmärretty. (Hirsjärvi ym. 2013, 229.)

Aloitin aineiston analyysin haastattelujen sekä litteroinnin jälkeen. Luin litteroidun aineiston muutaman kerran läpi, jonka jälkeen teemoitin aineiston osiin löytäessäni sieltä selkeitä yhteneväisyyksiä sekä loogisia kokonaisuuksia. Teemoittelun apuna käytin värillisiä yliviivaustusseja. Jätin analyysin ulkopuolelle ne haastatteluissa esille nousseet aihealueet, jotka eivät vastanneet ennalta määriteltyihin tutkimuskysymyksiin. Usein haastatteluissa nouseekin esille tutkimuskysymysten ulkopuolisia asioita, sillä keskustelu saattaa rönsytä ja haastateltava pohtii ääneen omaa ajatus- ja kokemusmaailmaansa keskustelun lomassa. Tällöin erityisesti aloittelevan tutkijan on analysointivaiheessa kyettävä sulkemaan nämä asiat tutkimuksen ulkopuolelle tai

siirrettävä käytettävissä oleva materiaali seuraavaan tutkimukseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104).

Tiettyä opettajien vastauksista esiin nousutta, toistuvaa ja aiheen kannalta relevanttia aihetta olen kuitenkin tulososiossa päätenyt lyhyesti käsittelemään. Tämä aihealue on sukupuolten tasa-arvon merkitys opettajalle.

Perehtyessäni aineistoon ja rakentaessani sieltä erilaisia teemoja ja aihekokonaisuuksia, koin sen melko haastavaksi ja työlääksi vaiheeksi. Toisaalta vaihe oli myös todella antoisa ja mielenkiintoinen, sillä jatkuvasti tunsin löytäväni asioille uusia merkityksiä tutkittavien puheista. Laadullisen tutkimuksen analyysivaiheen todetaankin usein olevan tutkimuksen haastavimpia vaiheita, sillä ehdotuksia analyysiosion toteuttamiselle on runsaasti, mutta konkreettiset ohjeet tuntuvat puuttuvan (Hirsjärvi ym. 2013, 224).

Analysoin aineiston sisällönanalyysin keinoin. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 117–118) kuvailevat sisällönanalyysia menetelmänä niin, että sen avulla dokumenttien ja asiakirjojen analysointi tapahtuu johdonmukaisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysimenetelmää käytettäessä tavoitellaan tekstin merkityksien löytämistä. Päättävöitteena ei ole etsiä totuutta, vaan tavoitteena on nähdä se, että kyse on ennen kaikkea inhimillisenä ajattelutapana tapahtuvasta todellisuuden tajuamisesta.

Nimeän tutkimuksessa tutkijaa eli itseäni T- kirjaimella ja haastateltavia kirjaimella H. Lisäksi selvyuden vuoksi jokaisella haastateltavalla on H- kirjaimen perässä oma sattumanvarainen järjestysnumero.

5 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELU

Luettuani litteroidun aineiston useampaan kertaan läpi, nousi sieltä selkeästi esille aineiston kantavat teemat. Näitä olivat 1) sukupuolten tasa-arvon merkitys opettajalle 2) opettajan rooli sukupuolten tasa-arvon tukijana ja edistäjänä 3) sukupuolten väliset erot ja yhtäläisyydet oppilaiden vuorovaikutuksessa 4) sukupuolten tasa-arvon toteutuminen koulun arjessa sekä 5) uuden perusopetuksen opetussuunnitelman tuomat muutokset sukupuolten tasa-arvoon koulussa.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen tutkimukseni tulokset näiden edellä mainittujen teemojen näkökulmasta. Kutsun tutkittavia nimellä haastateltavat, opettajat tai alkuopettajat.

5.1 Sukupuolten tasa-arvon merkitys opettajalle

Jokainen haastatteleistani opettajista oli pohtinut jollakin tasolla sukupuolten välisen tasa-arvon merkitystä heille itselleen opettajina. Useissa haastatteluissa opettajat totesivat, että julkinen keskustelu on lisännyt sitä, että myös haastateltavat itse pohtivat omaa toimintaansa kriittisemmin. Kaikki olivat sitä mieltä, että sukupuolten tasa-arvo on merkityksellinen asia ja siitä on pyritty erinäisin keinoin tekemään luonnollinen osa koulun arkea.

”Mulle tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kaikki tekee samat asiat ja kaikilla on oikeus tehdä samoja asioita, että ei oo semmosia, että nämä on vain tyttöjen tehtävät tai tää on vain poikien tehtävä tai poikien käsityöt tai poikien liikunnat. Musta on niinkun ihan luontevaa, että kaikki tekee samat asiat mieltymyksiensä mukaan.”(H5)

”Kyllä se on ihan merkityksellinen asia, että kyllä sitä on paljon pohtinut tässä vuosien varrella ja kyllä siihen kiinnittää huomiota että miten se on, sanavalinnoissaan ja näin.” (H1)

Useimpien haastateltavien puheista kävi ilmi, että julkisessa keskustelussa esiin nostettu vahva sukupuolineutraaliuden näkemys on ehkä jollakin tasolla mennyt jo hieman yli siitä, minkä he itse kokevat ihanteena koulun sukupuolten tasa-arvon toteutumisen kannalta.

”No kyllä mä itte ajattelen, että tyttö on tyttö ja poika on poika. Mutta silti mä ajattelen myös niinkin, että he ovat tasa-arvoisia tyttönä ja poikana mulle. Ainakin mä pyrin mielestäni siihen. Ettei oo etuoikeuksia kummallakaan. Ihan yhtä hyvin pojat virkkaa ja tytöt pelaa jääkiekkoa.”
(H3)

Erityisesti kaksi haastateltavaa oli sitä mieltä, että he jollakin tasolla tuntevat vastustusta uutta nykysuuntausta kohtaan. Kuitenkin myös he olivat vahvasti tasa-arvoisen ja yksilöllisen opetuksen puolestapuhujia.

”Mä vastustan tätä nykypäivän neutraaliutta tai tasa-arvoa. En nyt siis vastusta vastusta, en sitä tarkoita, vaan että nyt kun sitä jotenkin ylikorostetaan, niin jotenkin ehkä tiedostamatta ja tietoisestikin tulee siellä jälkijunassa.” (H5)

Haastateltavat jakoivat yhteisen näkemyksen siitä, että tyttöjä ja poikia tulee kohdella tasavertaisesti yksilöinä niin, että heidän temperamenttiset piirteensä sekä mielenkiinnon kohteensa huomioidaan, eikä ketään arvoteta toisten yli.

Yksi haastateltavista nosti esiin sukupuolten tasa-arvoa osittain myös työyhteisön näkökulmasta.

”Kyllähän se merkitsee tietenkin työyhteisössä tosi paljonkin, että jos ajatellaan, että jokainen ihminen joka koulussa työskentelee sukupuoleen katsomatta, niin tavallaan on samat oikeudet ja velvollisuudet. Ja sit jos

ajatellaan luokassa, niin kyllä kaikkia pitää kohdella samanlailla, samat ohjeet, menetelmät ja systeemit. Iso osa tätä koulussa työskentelemistä.”
(H2)

Monet haastateltavat vertasivat useammassakin yhteydessä sukupuolten tasa-arvoa laajemmin tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen sekä yksilöllisyyden kunnioittamiseen.

”No se on vähän sama asia kun ylipäättään tasa-arvo. Oppilaita kohdellaan yksilöinä ja tai yritetään kohdella niin paljon yksilöinä kun mahdollista. Ja silloin se mitä se sukupuoli on, niin ei sillä silloin oo tavallaan mitään erityistä merkitystä.” (H6)

Yksi haastateltava kertoi pohtineensa sukupuolten tasa-arvoa erityisen paljon, sillä hänen opiskeluaikanaan aiheesta keskusteltiin aktiivisesti yliopistolla.

”En itse oo ihan niin radikaali, että ei sais sanallakaan sanoa tyttö tai poika, mutta tiedän myöskin heitä tapauksia ja siinä mielessä sen nimenomaan sillä tavoin tiedostan. Mä oon myös tätä aihetta nyt aika paljon ajatellut, kun se on ollut meillä siellä yliopistossa pinnalla.” (H4)

5.2 Opettajan rooli sukupuolten tasa-arvon tukijana ja edistäjänä

Kaikki haastatteleman opettajat kokivat oman roolinsa alkuopettajana merkitykselliseksi sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta tarkasteltuna. Toiset kokivat oman roolinsa olennaisen tärkeäksi tasa-arvon edistäjänä, kun taas toiset enemmänkin arvioivat oman roolinsa olevan sukupuolten tasa-arvon tukijana.

”Kyl mä sen koen, että se on mulla vahva. Monta puheenvuoroo oon käyttäny siihen, että kukin saa olla semmonen kun on, että semmosia kasvatuskeskusteluja me ollaan käyty, jopa näiden pienten kanssa. Niinkun mustakin tuntuu, että hekin kiinnittää siihen joissakin tilanteissa huomioo, kun siitä puhutaan niin paljon muualla.” (H3)

Haastateltavat pohtivat muun muassa sitä, kuinka merkityksellinen opettajan tarjoama esimerkki on alkuopetusikäisille oppilaille, jotka peilaavat vielä vahvasti aikuisen toimintaa ja ottavat siitä mallia. Enemmistö haastateltavista toi tämän katsantokannan esille. Tainio (2009, 180) onkin todennut, että opettajan puhuessa ja toimiessa oppilaidensa kanssa säännöllisesti tietyllä tavalla, tämän käytänteen jatkuva toistaminen tekee siitä hiljalleen luonnollisen ja yleisesti hyväksyttävän toimintamallin myös oppilaiden keskuudessa.

”Kyllähän mä sen koen hirveen tärkeenä, koska tosi paljon tuntuu, että oppilaat ottaa musta mallia ja miten mä puhun tytöille ja pojille ja yleisesti oppilaille. Koen, et se on tosi tärkeä, että mä en millään tavalla jaottele tai eriarvoista sukupuolta.” (H4)

Puolet haastateltavista nosti esille kodin merkityksen. Kotien rooli sukupuolten tasa-arvon tukijana ja edistäjänä nähtiin merkittävänä ja opettajan rooli nähtiin enemmänkin tukemassa tuota kotien roolia.

”No kyl mä yhtenä tärkeenä palasena, tietysti kotien rooli on se kaikkein tärkein, että vähän niinkun kaikessa kasvatuksessa, että tässä koulu ja opettajat on sitten parhaansa mukaan tukemassa sitä kasvatusta ja samoin myöskin tossa tasa-arvoasiassa, että kyllähän kodista ammennetaan.”
(H2)

”En mä koe, että mä oon niinkun huipputärkeessä roolissa, koska mä katon, et ne tulee kuitenkin kotoo niin paljon vahvemmin tässä asiassa ne mallit, mutta onhan opettajallakin siinä oma roolinsa.” (H1)

Yksilöllisyyden korostaminen nousi esiin myös opettajan roolia pohdittaessa. Se nousi esiin lähes joka teemassa jokaisella haastateltavalla ja olikin vahvasti sidottu sukupuolten tasa-arvoon opettajien puheissa.

”Sitten kun oppii tuntemaan oppilaan, niin ei niinkään lähesty asiaa sen kautta, että onko se poika vai tyttö, vaan yrittää tutustua siihen lapseen, että mistä se tykkää ja mikä on sille tärkeä. Vaikka nyt just matikassa jos on matikka vaikeeta, niin hakee jotain esimerkkejä sen lapsen elinpiiristä ja kiinnostuksen kohteista, mutta ei sillain, että poika vois tykätä tämmösestä autoesimerkistä ja tyttö tämmösestä balettitossuesimerkistä”.
(H1)

Monet haastateltavat pohtivat myös sitä, onko omaa toimintaa koskevat käytänteet tiedostettuja vai tiedostamattomia. Mitään selkeää johtopäätöstä asian suhteen ei voida vetää, mutta jollakin tavoin oli nähtävissä, että erityisesti vanhemmat, runsaasti työkokemusta omaavat opettajat, kokivat omat toimintatapansa suurilta osin tiedostamattomiksi ja he kokivat tekevänsä päivittäisiä valintoja sukupuolten tasa-arvoon liittyen ennen kaikkea automaattisesti. Nuoremmat opettajat puolestaan totesivat tekevänsä enemmän myös tietoisia valintoja, joskin myös he totesivat osan olevan tiedostamattomia.

”Emmä varmaan hirveesti kyl mieti sillä tavalla niinkun tietoisesti. Omasta mielestäni. Varmaan enempikin vois miettiä.” (H6)

”Ehkä niinkun tiedostamatta tulee sellasta, mikä on omassa lapsuudessa juurtunut, sellasta että tyttöjen jono ja poikien jono. Mutta sen verta on aihe ollut pinnalla, että jollain tasolla tiedostaa ja yrittää välttää nimenomaan sitä.” (H4)

Monet haastateltavat pohtivat omaa rooliaan juuri lasten ennakkokäsityksien näkökulmasta katsottuna sekä omaa merkityksellistä rooliaan opettajana. Opettajalla nähtiin olevan tietynlaista autoritääristä valtaa, joka olisi tärkeää suunnata oikein.

”Jos kärjistetysti itse korostais, et tytöt osaa tän ja pojat osaa tän, niin ehkä se sitten aiheuttais jotain ennakkoluuloja lapsille, mutta mä en itse ainakaan tiedosta, että mä missään vaiheessa puhuisin sillä lailla, niin ehkä se ei aiheuta lapsillekaan mitään ennakkokäsityksiä.” (H5)

”No kyllä sillä voi olla eheyttävä tai sitten hajottava vaikutus, että riippuen opettajan toimesta, että kuinka hän toimii, että tietysti omalla käytöksellä ja omalla esimerkillään on mahdollisuudet vaikuttaa. Ohan tää ammattina monien mahdollisuuksien ammatti, että kyllä tässä tarkkana pitää olla, että kuinka sä lasten kanssa teet ja käyttäydyt. Ja toisaalta sitten taas jos se menee esittämisen puolelle, eikä se lähde susta itsestä, niin kyllähän oppilaat senkin vaistoo.” (H2)

Jokainen opettaja korosti pyrkimystään toimia omassa opettajan roolissaan tasa-arvoisesti, yhdenvertaisesti sekä yksilöitä kunnioittaen. Tätä kautta myös sukupuolten tasa-arvoa pyrittiin toteuttamaan.

Kaksi haastateltavista nosti esiin myös mielenkiintoisen näkökulman opettajan oman sukupuolen mahdollisesta merkityksestä oppilaille. Toinen pohti asiaa enemmän koko kouluyhteisön kannalta, sillä heillä miehiä kouluyhteisön sisällä ei juuri ollut. Toinen

taas pohti, vaikuttaako opettajan oma sukupuoli siihen, kuinka oppilaat suhtautuvat heihin.

”Mä entiä vaikuttaa se kumpaa sukupuolta opettaja itse on, niin vaikuttaako se myöskin oppilaan identiteettiin jollain lailla. Mun mielestä on hyvä, että alkuopetuksessa vaikka, jos ajatellaan perinteisesti, niin se on ollu enemmän naisopettajien, niin mun mielestä on tosi tärkeitä, että alaluokilla on molempia naisia ja miehiä.” (H2)

” - Sitä on pohtinu, että pojat ei saa miehen mallia ja roolia, mutta uskon ja ajattelen, että saavat sen sitten jostain muualta.” (H5)

5.3 Sukupuolten väliset erot ja yhtäläisyydet oppilaiden vuorovaikutuksessa

Haastateltavat näkivät sukupuolten välillä selkeitä eroja muun muassa leikeissä sekä tavassa toimia vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Yleisesti nähtiin, että tytöt ovat rauhallisempia kuin pojat ja leikkivät usein myös pienemmissä ryhmissä. Poikien välisiä leikkejä kuvailtiin yleisesti vauhdikkaiksi ja toiminnallisiksi. Gordon (2004, 75–76) onkin todennut, että informaalissa eli epävirallisessa koulussa poikien välisten suhteiden välienselvittelyyn liittyi usein myös kontaktinottoa. Kulttuuristen käsitysten säatelemänä poikien välinen töniminen on nähty hyväksyttävämpänä ja turvallisempänä kuin muunlainen kontaktin hakeminen. Tyttöjen kontaktinotot ovat puolestaan usein näkymättömämpiä ja hiljaisempia. Tyttöjen äänekästä kanssakäymistä on totuttu säatelemään herkemmin kuin poikien.

”Kyllähän se selkeesti on pojilla enemmän fyysisempää se vuorovaikutus kavereiden kanssa. Mutta kyllä tietysti sitten on tyttöjäkin, joiden kanssa joudutaan semmosia asioita miettimään, mutta kyllä ne pojat perinteisesti on vähän vilkkaamman olosia usein.” (H6)

”No selkeesti on semmosta, että pojat leikkii esimerkiks multilinkeillä ja kun ne saa ne, niin se on saman tien ase. Tytöt ei mun mielestä oo kukaan

tehny. Ja sitten heti kun on tällöinen vapaa tilanne, niin ne ottaa heti semmosen takaa-ajosteemin.” (H3)

”Kyllä voi sillain sanoo, että poikien leikit on vähän rajumpia tai sitten kun tehdään jotain draamaa tuolla luokassa, niin pojilla, jos on puhtaasti joku poikaryhmä, niin jos ei ohjaa sitä hirveen tarkasti, että minkälainen joku draamapätkä tulisi olla, niin siinä on huomannu, että poikien esitys on ehkä semmonen, joka vilisee sitten tällöisiä asejuttuja ja muita sellasia.” (H2)

Poikien maailmassa päivittäistä kilpailuasetelmaa on vahvistettu muun muassa taistelulelujen ja harrastusten kautta (Lahelma 2004, 58).

Haastateltavista kaksi opettajaa nosti esille oman kokemuksensa siitä, että he näkevät tytöillä olevan poikia suurempi miellyttämisen tarve ja tarve toimia oikein erityisesti alkuopetusikäisinä.

”Sitten huomaa sen, että tietyllä lailla joistain tytöistä, että voi olla vilkkautta siinä persoonassa, mutta sitten ainakin tossa mun luokassa he haluaa olla vielä niin opettajalle mieliksi ja olla niin isoja koululaisia.” (H1)

”No selkeesti tytöillä on ehkä enemmän semmosta aikuisen miellyttämistä ja tottelee paremmin ja on kuuliaisempia. Pojat rikkoo rajoja enemmän, mutta on niissäkin siis poikkeuksia.” (H5)

Yksi opettaja totesi havainneensa positiivista muutosta siihen suuntaan, että myös tyttöjen leikeissä isommalla porukalla leikkiminen on yleisempää kuin ennen. Myös toinen opettaja totesi, että hänen luokkansa tytöt voivat leikkiä isommassakin porukassa ja tulevat kaikki hyvin toimeen keskenään.

”Mä sanoisin, että se on muuttunut, että mä olin niinkun vanhastaan muistellut niin, että jos nyt ajatellaan tytötkin, että se oli helposti se pari ja kolmas ei enää mahtunu siihen, mutta ilokseni huomasin edellisen porukan kanssa ja varmaan sitä edellistenkin, että se ei välttämättä ollutkaan niin, vaan että tytötkin oli isommassa porukassa, pojat on ollu varmaan sitä aina, mutta että tyttöjenkin kohdalla löyty sitä semmosta, että otetaankin isompi porukka ja tehdään välitunnilla jotain.” (H2)

Useampi opettaja kuitenkin arvioi, että tyttöjen leikeissä usein kolmas pyörä on liikaa ja tämänkaltaisia välienselvittelyjä joutuu oppilaiden kanssa käsittelemään melko säännöllisesti. Yli puolet opettajista puhui siitä, kuinka tyttöjen väliset ristiriidat saattavat olla hankalampia selvittää tai eivät ole niin selkeästi näkyvissä muille kuin poikien riitatilanteet. Tyttöjen väliset riidat ovat monin tavoin monisyisiä, hankalampia selvittää ja sisältävät paljon näkymättömiä viestejä.

”Se on vaikeempaa selvittää, koska siinä on hienovaraisempia vihjeitä ja ulkopuolelle jättämistä ja ehkä on sanottu jotain, jos on sanottu tietyllä äänensävyllä ja tietyssä tilanteessa, niin se on jälkikäteen välillä vaikee ehkä niinkun ymmärtää.” (H1)

Toisaalta suurin osa opettajista totesi, että poikien väliset ristiriidat ovat niitä, joita koulun arjessa selvitetään usein päivittäin, joskus jopa useampia kertoja päivässä.

”Pojille tulee ne mitä selvitetään. Toinen löi tai potkas, et se on semmosta fyysistä, mitä selvitetään. Tyttöillä se on taas sit enemmän semmosta leikin ulkopuolelle jättämistä, et tyttöillä en oo kyllä kertaakaan selvitelty sitä, et joku olis lyöny tai tuuppassut.” (H5)

Yksi haastateltavista totesi selvittelleensä kerran tyttöjen välistä fyysistä riitaa, mutta korosti tämän olleen yksittäinen kerta.

Kaikki opettajat totesivat, että heidän alkuopetusikäiset oppilaansa leikkivät toisinaan myös epävirallisissa tilanteissa, kuten välitunneilla, vastakkaisenkin sukupuolen kanssa. Selkeitä sukupuolten rajoja ei vielä tässä iässä tehty samoin kuin alakoulun ylemmillä luokilla.

”Ne on niin aitoja niissä omissa mieltymyksissään ja valinnoissaan, et jos he haluaa valita jotakin sellasta, mikä ei oo perinteisen sukupuoliroolin mukaista, niin he tekee sen. Jos joku tyttö on semmonen, että hän mieluummin pelaa jalkapalloa tuolla, niin hän menee ja pelaa jalkapalloa, et ei se oo hänelle ongelma, eikä se oo niille pojille ongelma, eikä muille kavereille.” (H6)

Thorne (2002, 293–294) onkin todennut tutkimuksensa tulosten pohjalta, että kaikki tytöt ja pojat eivät toimineet niin sanottujen kulttuuristen odotusten ja sukupuolistereotyypioiden mukaisesti, vaan osa pojista ja osa tytöistä saattoi leikkiä sellaisia leikkejä ja toimia sellaisin tavoin, joiden ei yleisessä kulttuurisessa ajattelutavassa nähty olevan ominaista kyseiselle sukupuolelle. Tulokset ovat osin ristiriitaisia verrattuna aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, joka pitää sukupuolten välisiä eroja lähestulkoon yksinomaan kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin asenteisiin perustuvina. Tuloksissa on kuitenkin nähtävissä samansuuntaisia ajatuksia Thornen (2002, 293–294) ajatusten kanssa.

Kolme opettajaa totesi myös, että joskus oppilaat leikkivät välitunnilla koko luokan voimin, vaikka nämä tilanteet nähtiinkin huomattavasti harvinaisemmiksi kuin leikit yksinomaan tyttöjen ja poikien kesken.

”Välillä tulee semmosia yhteisiä leikkejä, et koko luokka leikkii yhdessä eläimiä ja eläinten hoitajia. Ja sielläkään ei oo mitään semmosta, että tytöt olis niitä eläinten hoitajia ja pojat eläimiä, vaan ne menee sekasin ja vaihtelee. Mutta välillä jos tytöt kokoontuu jossain omana porukkanaan, niin kyllä sen huomaa heti, et ne jutut ja leikit on erilaisia, kun sit taas niillä poikaporukoilla.” (H5)

Myös sukupuolten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä miettiessään haastateltavat pohtivat omia kokemuksiaan koko opettajauran ajalta ja tekivät vertailua alakoulun ylempien luokkien kanssa. Kolmella opettajalla oli enemmän kokemusta myös ylemmistä luokkasteista ja heidän puheissaan vertaileva asetelma oli luonnollisesti myös selkeästi enemmän nähtävissä.

”No on siinä sitten tietysti kun rupee murrosikä pukkaan, niin sitten huomaa lasten käyttäytymisessä, että toinen sukupuoli rupee kiinnostaan siellä vitos- kutosluokalla, että tuolla vielä ykkösellä ja kakkosella mennään niinkun miten mä sanoisin, vielä semmosella meiningillä, että tässä ollaan vaan niinkun kakkosluokkalaisia, riippumatta siitä oletko tyttö vai poika.” (H2)

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa on usein tuotu esille, että koulu ei sellaisenaan sopisi toiminnallisille pojille ja onkin käyty vastakkain asettelevaa ajatustenvaihtoa siitä, käyvätkö pojat tyttökoulua. Samalla ei ole edes kyseenalaistettu näkemystä siitä, etteivätkö tytöt viihtyisi koulussa. Jotta tulkinnat näihin liittyen eivät jäisi yksipuolisiksi tai pinnallisiksi näkemyksiksi, on olennaista pohtia koulun arkeen liittyviä käytänteitä sekä niihin osallistuvien tunteita, kokemuksia ja tulkintoja. (Gordon 2004, 68.) Myös yksi opettaja toi esille samankaltaisen ajatuksen.

”Kouluahan on syytetty vai onko se enemmänkin jonkinlainen huomio siitä, että tyttöjen on helpompi olla nykypäivän koulussa kuin poikien, että itekkin on sitä huomioo tehny.” (H2)

Haastateltavat opettajat pohtivat sukupuolten välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä niin oppilaiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa, kuin myös vuorovaikutuksessa opettajan itsensä kanssa. Jokainen opettaja toi esille sen, että sukupuolten sisältä löydettiin vähintään yhtä paljon eroja, kuin ulkoisen sukupuolen perusteella oli havaittavissa. Eli oppilaiden yksilölliset luonteenpiirteet vaikuttivat sukupuolen lisäksi vahvasti heidän omaan käyttäytymiseensä. Toiset pojat olivat luonnostaan rauhallisempia ja tytöistä

löytyi myös vauhtia ja vaarallisia tilanteita. Poikien ja tyttöjen keskinäisten erojen pohdinnan yhteydessä korostuivat erityisesti oppilaan oman temperamentin merkitys.

”Kyl mä koen ehkä enemmän, et se sit johtuu niinkun luonteesta ja semmosesta temperamentista ja sen lapsen omasta, ei niinkään siitä sukupuolesta. Et sit on enemmän tyttöjä, jotka on temperamenttisia ja räväkämpää, et sit ne ehkä ajautuu myöskin sinne poikien leikkeihin ja sit on tyttöjä, jotka haluaa olla rauhassa ja poikia on mun luokalla muutama, jotka haluaa leikkiä tyttöjen kanssa. Että kyllä niitä eroja löytyy, mutta se johtuu enemmän siitä lapsen luonteesta.” (H4)

Opettajat pohtivat myös sukupuolten välisiä eroja opettaja-oppilasvuorovaikutustilanteissa. Haastatteluissa pohdittiin, kuinka eri sukupuolet tulevat keskustelemaan opettajan kanssa ja minkälaisista asioista. Pohdittiin myös onko sukupuolten välillä nähtävissä selkeitä eroja. Vastaukset jakaantuivat hyvinkin vahvasti, mutta selkeänä yhteneväisyytenä voidaan kuitenkin nähdä, että oppilaan luonteenpiirteillä on tärkeä rooli. Jokainen haastateltava totesi tämän olevan asiassa yksi olennaisimpia tekijöitä.

Kolme opettajista oli sitä mieltä, että molemmat sukupuolet tulevat tasaisesti juttelemaan hänen kanssaan. Kaksi haastateltavista totesi, että tytöt tulevat poikia herkemmin juttelemaan ja kertoilemaan muun muassa viikonloppukuulumisistaan ja muista arkipäiväisistä asioista. Tytöt saattoivat tulla myös kantelemaan poikien tekemisistä, kun taas poikien nähtiin harvemmin puuttuvan tällaisiin asioihin, lukuun ottamatta poikien keskinäisiä ristiriitoja sekä välienselvittelyitä. Yksi opettajista totesi, että pojat tulevat ehkä herkemmin juttelemaan, mutta korosti luonteen merkityksen tärkeyttä kyseisessä asiassa.

Opettajat näkivät myös, että asiat, joista oppilaat opettajalle juttelivat, poikkesivat jonkin verran toisistaan. Kaksi haastateltavaa nosti esille näkemyksensä siitä, että tyttöjen ja poikien kanssa käytävä vuorovaikutus on keskenään periaatteessa samankaltaista, mutta vuorovaikutuksen kohteena olevat teemat eroavat toisistaan.

”Eroja on sekä tytöissä, että pojissa on niitä hiljaisia, jotka ei lähesty. Mutta sitten molemmissa on myös niitä, jotka käy kaikki asiat kertomassa.” (H6)

”Tytöt tulee ehkä oikeesti herkemmin puhuun mulle omista asioistaan ja sit taas pojat enemmän peilaa sitä mitä välitunnilla on tapahtunu, mutta ei ehkä siinä herkkyydessä tulla vuorovaikuttaan oo eroo. Emmä tyttöjen kanssa kauheesti käy läpi mitä heillä välitunnilla on tapahtunu, siä on menny asiat hyvin, mutta ihan päivittäin monta kertaa päivässä joutuu poikien kanssa keskusteleen siitä, mitä välitunnilla on tehty.” (H4)

”Pojat tulee vähän herkemmin, että ehkä se on semmosta tietynlaista, mikä siinä vilkkausasiassakin näkyy ja siinä käytöksessä tunneilla, niin sitten jotkut vähän rohkeemmin lähestyy. Mutta mun luokalla se ei oo kyllä mikään iso se ero.” (H1)

Gordon ym. (2004, 73) ovat tutkimuksessaan havainneet, että opetukseen ja oppimiseen liittyvään vuoropuheluun ja -keskusteluun osallistuvat niin tytöt kuin pojatkin. Samansuuntaista on havaittavissa myös tämän tutkielman pohjalta.

5.4 Sukupuolten tasa-arvon toteutuminen koulun arjessa

Monet opettajat pohtivat haastatteluissa sitä, kuinka he omalla kohdallaan, omilla toimintatavoillaan sekä omilla valinnoillaan toteuttavat sukupuolten välistä tasa-arvoa. Asiaa pohdittiin osin myös koulun fyysisten tilojen kautta. Useimmat opettajat arvioivat, että vaikka haasteita toki löytyy, niin erityisesti koulun fyysiset tilat erottelevat sukupuolta kaikkein selkeimmin.

Kaikki opettajat näkivät sukupuolten tasa-arvon tukemisen tärkeäksi ja he pyrkivät toteuttamaan sitä päivittäisessä työssään erinäisin keinoin. Erityisesti esiin nousivat konkreettiset keinot tasa-arvon tukemiseksi ja edistämiseksi. Näitä olivat muun muassa istumajärjestys, ryhmäjaot, jonojen muodostus, jokaisen oppilaan yksilöllisyyden huomioiminen sekä arvostaminen. Nämä kaikki edellä mainitut asiat nousivat esille jokaisen opettajan vastauksista jollakin tasolla.

”Kyllä mä koen, että semmoset mitkä musta lähtee, niin ihan ryhmäjaot, opettajahan ne usein jakaa, että ei oo sillain tytöt ja pojat, vaan jakaa hyvin sekasin, toki käytän joskus myös, että pojat saa työskennellä yhdessä. Mutta sitä myös rikotaan hyvin paljon sitä sukupuolijaottelua. Ja sitten tietysti semmonen yleinen arki täällä koulussa, että koulun tavat ja normit ei aiheuta sellasta jaottelua, vaan että kaikki toiminta olis semmosta tasa-arvoista.” (H4)

”Jos ajatellaan nyt näitä ryhmätyöjuttuja, niin kyl mä koitan, että siihen työryhmään ottaa tasasesti molempia sukupuolia tai jos tehdään liikuntatunnilla joitakin ryhmiä, niin ei oo tytöt vastaan pojat, vaan tehdään jotain sekaryhmiä siellä.” (H2)

”Jotenkin se on niin automatisoitunutta itellä, että kaikki tekee samat asiat ja pulpetit on sillain, että siellä ei tytöt istu tyttöjen kanssa ja pojat poikien kanssa, vaan ne on sekasin siellä luokassa.” (H5)

Yli puolet opettajista totesi tekevänsä tyttö-poika-jonomuodostelmia, mutta syyn ei nähty niinkään olevan sukupuoleen pohjautuva jaottelu, vaan oppilaiden henkilökohtaisiin kemioihin liittyvät seikat. Työrauhan ja asioiden sujumuuden vuoksi nähtiin tärkeänä, että tietynlaista jaottelua toteutettiin.

”Mä pistän päivänavaukseen jos mennään saliin, niin ne tytöt ja pojat sekasin. Se johtuu ihan siitä, että mun luokassa on muutamat sellaset pojat, jotka kälättäis vaan kokoajan jos pääsis kavereidensa viereen. Et siinä mä niinkun teen semmosen tietoisin jaon, että tytöt ja pojat sekasin. Mut et jos on viiden minuutin päivänavaus, niin kyllä sen ajan voi olla pojat erillään toisistaan rikkomatta kenenkään sukupuolitasa-arvoa.” (H5)

”On helpompi lähtee saliin ja muihin tilanteisiin jos on se tyttö-poika-tyttö-poika ja välillä jos lattialla istutaan esimerkiksi, niin täytyy vähän kavereita erottaa toisistaan, et sit se just usein menee sillä tyttö-poika-systeemillä.” (H6)

Yksi haastateltavista kertoi arpovansa oppilaiden istumapaikat ja toinen kertoi erityisesti pohtineensa juuri aiemmin tekemiänsä jaottelua ja miten niitä mahdollisesti voisi muuttaa.

”Ehkä mä nyt huomasin, istumajärjestyksiä kun tein, niin sellasen asian, että on välillä ajatellut, että no sitten jos on tyttö-poika-pareja, kun istutaan pareittain, että pitääks sitten kaikilla olla, vaan voiks se olla myös tyttö-tyttö tai poika-poika. Niin nyt mä sitten päädyin siihen tänä vuonna, et no miksei vois olla sitten, että ei niinkun sitäkään mieti, että joko kaikilla on samaa sukupuolta oleva pari tai sitten kaikilla on eri sukupuolta oleva pari, vaan et voi olla sekasin.” (H1)

Kukaan haastateltava ei nähnyt, että erot sukupuolten välillä syntyisivät opettajan aiheuttamina, vaan opettajat kokivat tärkeäksi tukea sukupuolten tasa-arvoa päivittäisillä valinnoilla ja työskentelytavoilla.

”Mä toivon, että se ei näy mun toiminnassa, että tytöt sais tehdä eri juttuja tai ei. Vaan nimenomaan just sitä, että aluks oli semmosta, että ei ehkä niinkun vois ottaa tyttöjä mukaan johonkin tiettyihin juttuihin.” (H3)

Lähes kaikki opettajat totesivat, että suurimmat sukupuolta jaottelevat seikat koulun arjessa, ovat fyysiset tilat.

”No ainut tilanne mikä meidän koulussakin on, niin meillä on tyttöjen ja poikien pukuhuoneet, mikä on pakkokin ehkä eristää, et se on ehkä semmonen selkee, missä meillä näkyy sitten se, että tytöt ja pojat jaotellaan.” (H4)

”No kyllä esimerkiksi liikunnassa pukuhuoneet on tyttöjen pukuhuone, poikien pukuhuoneet. Uimahallissa tietysti on tyttöjen pukkarit ja poikien pukkarit ja mun mielestä se nyt on ihan luonnollista, kun ei ole mitään näitä muun sukupuolisia luokassa.” (H5)

Vessat ja muut tilat pyrittiin pitämään yhteisinä. Myös oppiaineet ovat alkuopetusikäisillä vielä yhteiset. Neljä opettajaa totesi, että ainoa oppiaine, jossa sukupuolten jaottelua on vielä nähtävissä heidän koulullaan, on 6-luokkalaisten tyttöjen ja poikien liikuntatunnit.

Noin puolet haastateltavista opettajista koki, että heidän alkuopetusikäiset oppilaansa eivät vielä juuri kyseenalaista opettajan tekemiä valintoja, kun taas toinen puoli oli sitä mieltä, että kyseenalaistamista joissakin yhteydessä esiintyy myös näillä koulu-uransa alussa olevilla oppilailta.

”Kyllähän niitä tulee ja toki haluais aina olla pojan pari ja miks mun pitää ton tytön kanssa ja hyi tässä on istunut tyttö. Kyllähän näitä usein käydään läpi, et kyl oppilailta tulee paljon ja toki he haluais aina olla saman sukupuolen kanssa. Sanoisin, että tytöt ehkä helpommin hyväksyy sen, että he on parina tai ryhmässä poikien kanssa, et sit pojilta usein kuulee, mut senkin mä koen, et se on enemmän semmosta kavereille näyttämistä.” (H4)

”Ei nää osaa ajatella sillä lailla, että tytöt vastaan pojat. Ja sitten tosiaan niin hyvin paljon opetettu siihen, että ne menee ihan sattumanvaraisesti ne jaot ja ei saa ite valita välttämättä pareja taikka muuta.” (H6)

Suurin osa haastateltavista totesi oman toiminnan merkityksen olevan tässä kohtaa olennaisen tärkeä. Jos opettaja tekee sukupuolten tasa-arvoa edistäviä luonnollisia valintoja osana arkista työtään ja päivittäisiä työtapojaan, myös oppilaiden kyseenalaistamisen nähtiin vähenevän. Maher ja Ward (2002, 120–121) ovat todenneet koulun roolin muun muassa sukupuoliin kohdistuvan tietoisuuden kehittämisessä ja

parantamisessa olevan olennaisen tärkeä, sillä yksilöt toteuttavat sukupuoltaan, kuten muitakin identiteettinsä osa-alueita, jatkuvasti päivittäisessä arjessa.

Kaksi haastateltavista toi esiin ajatuksensa siitä, että oppilaat ovat itse vielä aktiivisessa roolissa luomassa sukupuolten välistä raja-aitaa. Myös Harris (2000, 276–278) on todennut, että vaikka vanhemmat kohtelevatkin tyttöjä ja poikia hyvin samalla tavoin sukupuolesta riippumatta, niin silti lasten keskuudessa on selkeästi nähtävissä sukupuolten välistä erontekoa ja jaottelua. Hän toteaaakin aikuisten päivittäneen ajattelutapojaan, mutta lapset eivät ole tätä tehneet. Aikuisten kulttuurin muuttuessa entistä tasa-arvoisemmaksi, lasten kulttuuri käsittää edelleen samat sukupuolten väliset erot sekä roolijaot. Hän uskoo lasten kulttuurin ja lasten keskuudessa syntyvien ajattelutapojen ylläpitävän voimakkaasti sukupuolten välistä jaottelua. Harris toteaa ajatusmallien ja toimintatapojen lähtevän lapsista itsestään ennen kaikkea siksi, että he samaistuvat vanhempien sijasta kaltaisiinsa eli toisiin lapsiin.

”Ehkä mä koen, että oppilaista itsestään löytyy ehkä vielä tällöisiä vanhoja normeja, että mä oon poika ja mä oon poikien kanssa ja mä oon tyttö ja mä oon tyttöjen kanssa.” (H4)

Yksi opettajista koki tämän normin purkamisen olevan yksi sukupuolten tasa-arvon edistämisen haasteita. Myös muita haasteita nousi esiin tutkittavien puheista. Haasteista ei varsinaisesti löytynyt yhtä selkeää yhtenäistä linjaa opettajien välillä, vaan erinäisiä asioita nostettiin esille. Näitä olivat arjen kiire, yksilöitä nähtiin olevan paljon, mikä vaikeuttaa opettajan mahdollisuuksia yksilöiden riittävään huomioimiseen sekä isot luokkaryhmät. Yksi opettajista pohti erinäisiä keskusteluja oppilaiden kanssa ja sitä, kuinka osaisi asettaa sanansa oikein, jotta välttyttäisiin suuremmilta väärinkäsityksiltä. Aapola (2003, 114) toteaaakin, että olisi erityisen tärkeää huomioida sukupuolen merkitys, ei ainoastaan biologian oppikirjoissa, vaan myös muun muassa historiallisten ja kulttuuristen kuvailujen ja vertailujen avulla. Tällöin saataisiin aikaan sukupuolirooleihin liittyvää keskustelua, jonka avulla stereotyyppisiä sukupuolikäsityksiä olisi mahdollista haastaa ja rikkoa.

”Kerroin tästä, että Suomessa on saanut reilu 100 vuotta naiset äänestää ja sitten jostain muusta maasta, ettei ole vielä kauaa siitä, että tytöt ei saanut käydä koulua ja kouluttautua ja pojat oli sillain, että jee, olispa vieläkin sillain ja heh heh ja olispa poika- ja tyttökoulut. Että miten sitten asettaa sanansa sillä lailla järkevästi. Sekin on sellasta läppää, että eihän siitä tiedä mikä siitä on sellasta oikeeta asennetta ja mikä sitten on vaan tullut sillä hetkellä mieleen.” (H1)

Lisäksi kaksi opettajaa pohti asiaa fyysisten tilojen ja välineiden kautta.

”Lähinnä se liikunnassa musta tulee mieleen, että mikä se haaste vois olla. Et ei oookkaan tytöille tarjota jotain tai pojille tarjota jotain välineitä. Mutta emmä tiiä siitä käyttäytymisestä kyllä.” (H3)

”Mun mielestä ehkä haastavinta on justiin nää pukuhuonekäytökset ja muut, että se on kuitenkin, et tytöt on tyttöjä ja pojat on poikia. Se on niin iso yhteiskunnallinen asia, et ihan täysin mentäis unisex-pukuhuoneilla jossain uimahalleissa tai koulun liikuntatunneilla, että jos pitäis pyrkiä siihen, että pitäis täysin pistää tasa-arvoseks, ettei ollenkaan huomioitais sukupuolta. Niin se on se mihinkä se pysähtyy.” (H5)

Sukupuolten välisiin vuorovaikutuseroihin liittyvään teemaan liittyen haastateltavat kertoivat myös niistä tilanteista, joissa oppilaiden kanssa on keskustelua sukupuolten tasa-arvoon liittyvistä asioista. Osa keskusteluista on käyty niin sanotusti epävirallisissa ja osa virallisissa tilanteissa, kuten oppitunnilla. Lähes kaikki opettajat totesivat, että sukupuolten tasa-arvoon liittyviä keskusteluja on käyty ainakin jollakin tasolla. Yksi opettajista sanoi, etteivät he juuri ole asiasta oppilaiden kanssa puhuneet. Kolme opettajista sanoi keskustelleensa tasa-arvosta oppiaineiden yhteydessä. Esimerkiksi biologian tunneilla ja etiikan aihepiirien äärellä sukupuolten tasa-arvo on noussut keskustelun puheenaiheeksi muun tasa-arvon ja yhdenvertaisuuspuheen rinnalla. Yksi opettajista totesi keskustelun tapahtuvan erityisesti, kun oppilaiden kanssa keskustellaan työskentelyyn liittyvistä asioista ja yksi kertoi tasa-arvon nousevan esille yleisessä,

päivittäisessä keskustelussa. Yhteistä näille vastauksille voidaan kuitenkin todeta olevan se, että aihe on ollut esillä osana muita samankaltaisia teemoja, kuten juuri mainittua yleistä tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja yksilön kunnioitukseen liittyviä periaatteita ja arvoja.

”Ollaan puhuttu siitä, että kaikki lapset on yhdenvertaisia, niin ollaan siinä yhteydessä saatettu toki puhua, et yhtäläillä tytöt ja pojat on samanarvosia.” (H5)

”Ympäristöopissa tulee tällöisiä kokonaisuuksia, esimerkiksi tällöisiä kun minä ja muut ja tietysti niinku jossakin ihmisen kehityksessä vauvasta vaariin- aiheita, mut sitten ehkä ne tulee lähinnä semmosissa tilanteissa, että jos on huomannu, että on joku ongelmatilanne, niin sitten.” (H2)

Yleisesti opettajat näkivät sukupuolten välisen tasa-arvon toteutuvan kouluyhteisössään hyvin ja ennen kaikkea sukupuoleen suhtauduttiin luonnollisesti ja jokaisen oppilaan sallittiin korostaa omia yksilöllisiä piirteitään, olivat ne sitten tyttömäisiä tai poikamaisia, biologiselle sukupuolelle tyypillisiä tai epätyypillisiä piirteitä tai valintoja. Suurimmat erot nähtiin tulevan ennen kaikkea koulun fyysisistä puitteista, kuten koulun pukuhuoneista, mutta osittain myös oppilaiden omasta ajatusmaailmasta ja oman biologisen roolinsa omaksumisesta ja korostamisesta. Kukaan opettajista ei ollut toistaiseksi kohdannut urallaan oppilasta, josta olisi ollut nähtävissä jonkinlainen epäsuhta omaa biologista sukupuoli-identiteettiään kohtaan.

5.5 Uuden perusopetuksen opetussuunnitelman tuomat muutokset sukupuolten tasa-arvoon koulussa

Haastateltavat opettajat pohtivat viime syksynä voimaan astuneen uuden perusopetuksen opetussuunnitelman mukanaan tuomia mahdollisia muutoksia sukupuolten tasa-arvoon liittyen. Asiaa pohdittiin niin koulu yhteisön sisällä käytyjen keskustelujen, kuin omissa toimintatavoissa mahdollisesti tapahtuneiden muutosten pohjalta.

Uuden perusopetuksen opetussuunnitelman nähtiin tuoneen yhtäkkisiä konkreettisia muutoksia koulun arkeen melko vähän. Enemmän pohdittiin sitä, että muutokset ovat tapahtuneet hiljalleen jo ennen uuden opetussuunnitelman voimaan astumista. Muun muassa yhteisiin fyysisiin tiloihin on kiinnitetty huomiota.

”Mun mielestä muutokset on alkanut tapahtuun jo ennen uutta opia. Et vähennettiin tyttöjen ja poikien eroja liikunnoissa, et ne oli yhteisiä. Ja käsityöt on jo aikasemmin pistetty, ettei oo poikien ja tyttöjen ryhmiä.”
(H5)

Lähes kaikki opettajista kokivat, että muutokset lähtevät ennen kaikkea heidän omista ajattelutavoistaan ja arvomaailmastaan.

”No ehkä se on enemmän semmosta niinkun, oman pään sisällä yrittää saada sitä asiaa enemmän kuin sitten konkreettisesti, että kun meillä tosiaan on ollu yhteisvessat ja muuta tähänkin asti.” (H6)

”Mä sanoisin niin, että ehkä sitä pään sisällä on käyny erilailla, kun sitä on nostettu esille, että sitä on ruvennu ehkä tarkkaileen myöskin omaa käyttäytymistä tai toisten käyttäytymistä, kun sitä on nostettu.” (H2)

Kaksi opettajista koki, että heidän on ollut jollakin tasolla hankalaa sopeutua uuden perusopetuksen opetussuunnitelman mukanaan tuomaan sukupuolineutraaliuteen tai -

sensitiivisyyteen. Myös he arvottivat korkealla sukupuolten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisen, mutta pohtivat vahvasti juuri biologisen sukupuolen ja sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ja opetuksen välistä epäsuhtaa.

”Kyllä musta tuntuu, et se tulee vähän perässä, et me vanhat dinosaurukset ollaan jähmeitä muuttamaan tapojamme.” (H5)

”Mulle se on tärkein se, että se oppilas on lapsi ja pyrin siihen, että kaikki lapset on yhtä tärkeitä, haasteineen ja muinensa. Mut et sitten mä oon silti sitä mieltä, että se sisäsyntyisyys vaan on olemassa.” (H3)

Kouluyhteisössä on käyty myös sukupuolten tasa-arvoon liittyviä keskusteluja. Viisi opettajista kertoi, että koulun sisällä on käyty keskustelua aiheen tiimoilta jollakin tasolla. Yksi näistä opettajista totesi keskustelun olevan enemmän niin sanottua kahvipöytäjutustelua eli aiheesta jutellaan muiden aiheiden ohella sen mukaan, mikä milloinkin on ajankohtaista. Yksi totesi aiheen olleen esillä, mutta todella vähissä määrin.

”No siis opettajanhuoneessa jos nyt ajatellaan tätä me too- kampanjaa, niin tietysti sitä on puitu ja käyty kahvipöytäkeskusteluissa, mutta ei sen kummemmin niinkun yleisellä forumilla oo. Vähän niinkun päivän polttavista aiheista muutenkin, mutta ei sen kummempaa.” (H2)

Kolme opettajaa näki yhteisten keskustelujen pohjautuvan jollakin tasolla myös opettajien välisiin ajattelumaailman eroihin sukupuolten tasa-arvoon liittyen. Myös sitä arvioitiin, onko kauemmin alalla olleilla ja juuri opettajankoulutuslaitokselta valmistuneilla selkeitä eroja ajattelutavoissa.

”Semmonen mielenkiintoinen keskustelu oli tossa syksyllä kun oli sellaset pukeutumis- olikse pukeutumisviikko. Me keksittiin joku teema kaikille

päiville, et miten pukeudutaan, vähän hassutellen, oliko meillä jotain värejä tai jotain tällöisiä teemoja. Yks oli sitten se, että mitä täällä ehdotettiin, että sinä päivänä tytöt pukeutuu pojiksi ja pojat pukeutuu tyttöiksi, tällöinen. No sitten me oltiin sillain, jotkut ketkä on tänä vuonna alottanu, että hetkonen, miksi tällöisistä päivää oikein kutsutaan..? Mitä tää niinku tarkoittaa ja sit sanottiin, et se on oppilaiden mielestä ollu kaikista hauskin näistä päivistä. Mut tota sitten, sitten me kyllä sitä muutettiin sen keskustelun pohjalta, niin ei sitä sanottu sillä nimellä oppilaille sitten enää, vaan se oli mun mielestä ainakin ihan hyvä asia.”
(H1)

Yksi haastateltavista nosti esille uuden perusopetuksen opetussuunnitelman tuomat muutokset opettajan käytännön työhön liittyen.

”Sen uuden opsin tuomat nää vähän isommat kokonaisuudet ja projektit aiheuttaa vielä mun mielestä enemmän sitä mahdollisuutta niihin sekaryhmiin ja siihen, että kaikkien kanssa työskennellään. Et sen mä uskon ainakin, että uuden opsin myötä, kun vaaditaan näitä tällöisiä isompia kokonaisuuksia, niin se tuo ehkä.. joko sen voi nähdä ongelmana tai sitten mahdollisuutena, et pystyy kehittään, et oppilaat ehkä sitä kyseenalaistaa siinäkin kohtaa kun työskennellään..” (H4)

Kolme opettajaa kertoi, kuinka sukupuolten välinen tasa-arvo on huomioitu koulun omassa tasa-arvosuunnitelmassa. Myös kaksi muuta opettajaa mainitsivat kouluillaan olevan tällöinkaltainen suunnitelma, jota päivitetään ja tarkastellaan työyhteisön sisällä säännöllisin väliajoin.

”En nyt muista onko siinä joku 7-8 kohtaa, no sen kummemmin mitään tarkkoja käytännön ohjeistuksia ei oo, vaan yleisellä tasolla ohjeistetaan, on se sitten arviointiin liittyvää tai sitten tällöisiin menettelyihin ihan noissa oppiaine- tai tunneilla, että ei periaatteessa mitkään

ennakkoasenteet saa vaikuttaa siihen, kuinka käsitellään tai kuinka arvioidaan.” (H2)

”—Puhutaan näin, että näistä samoista säännöistä ja seuraamuksista ja kiusaamisesta, kiusaamisen ehkäisemisestä ja tästä, että jaetaan ryhmiin pääsääntöisesti muuten kuin sukupuolen perusteella, mikä on mun mielestä ihan selkeätä. Ja tasapuolisuus palautteen antamisessa ja arvioinnissa, mikä munkin mielestä ei oo ollu mikään ongelma. Valitaan oppimateriaalia, joka edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuuden toteutumista.” (H6)

Haastateltavat arvioivat, olisiko sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvälle koulutukselle heidän mielestään tänä päivänä erityistä tarvetta. Asiaa arvioitiin erityisesti opettajan omista henkilökohtaisista lähtökohdista käsin. Suurin osa totesi, että viime kädessä kaikki lähtee omasta ajatus- ja toimintavasta. Yli puolet vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että olisi varmasti tilanteita, joihin tarvitsisi joskus jotain kättä pidempää ja konkreettisia vinkkejä, joista ammentaa. Yksi vastaajista arvioi, että jos on tarpeen muuttaa olemassa olevia toimintamalleja, niin silloin tulisi myös järjestää koulutusta aiheen tiimoilta. Muutama vastaajista nosti esiin koulutuksen tarpeen myös silloin jos omalle luokalle sattuu oppilas, joka on epävarma omasta sukupuoli-identiteetistään. Videnin ja Naskalin (2010, 38–39) tutkimuksessa todettiin, että valtaosa lisäkoulutusta saaneista opettajista katsoi koulutuksen lisänneen omaa tietoisuutta ja ymmärrystä olemassa olevista sukupuolieroista, samalla tarjoten tietoa näiden tunnistamiseen. Koulutuksen nähtiin tarjonneen myös valmiuksia arvioida niin omaa kuin oppilaiden toimintaa ja apua on saatu eritoten juuri käytännön opetustyöhön muun muassa opetustilanteiden rakentamiseen ja opetuksen suunnitteluun liittyen.

”Semmoseen vois saada sitä kättä pitempää, että miten sen sais purettua, että kolmas pyörä tytöillä on liikaa. Se on oikeestaan ainoa semmonen missä niinkun mieltis, että aina tätä pitää jauhaa tätä samaa asiaa, et millä keinoilla tän sais loppuun.” (H3)

”Jos halutaan jotakin muutosta siihen, mitä se on vuosien varrella ollut, niin kyllä se sitten kaipaa koulutusta. Ja varmaan just, että jos olis

semmonen tilanne, et olis esimerkiksi semmonen lapsi, jonka sukupuoli-identiteetti on epäselvä tai vastoin sitä miltä hän näyttää, niin sit se varmaan olisikin semmonen, et sit joutuis miettiin niitä asioita vielä tarkemmin.” (H6)

6 POHDINTA

Tässä luvussa avataan empiirisen tutkimuksen tuloksia sekä johtopäätöksiä tarkemmin aiemmassa luvussa esitettyjen tulosten ja analyysien pohjalta. Lisäksi arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä sekä pohditaan mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää mikä on alkuopettajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvon tukijana ja edistäjänä sekä miten erilaiset sukupuoliroolit ja -erot näyttäytyvät koulun arjessa oppilaiden vuorovaikutuksessa. Lisäksi haettiin vastauksia siihen, miten sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu koulussa. Tutkimuksen empiirinen osa perustui alkuopettajilta kerättyyn puolistrukturoituun teemahaastatteluaineistoon eli tutkimuksen näkökulma pohjautuu alkuopettajien kokemuksiin ja näkemyksiin aihealueesta. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin.

Jokainen haastattelemistani opettajista oli pohtinut jollakin tasolla sukupuolten välisen tasa-arvon merkitystä heille itselleen opettajina. Useissa haastatteluissa opettajat mainitsivat, että julkinen keskustelu on lisännyt heidän kriittistä suhtautumistaan omaan työhönsä ja käyttämiinsä toimintatapoihin ja -menetelmiin sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta katsottuna. Kaikki olivat sitä mieltä, että sukupuolten tasa-arvo on merkityksellinen asia ja siitä onkin pyritty erinäisin keinoin tekemään luonnollinen osa koulun arkea.

Kaikki haastateltavat korostivat opettajan roolia sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta katsottuna. Puolet haastateltavista arvioi oman roolinsa olevan erityisen

merkityksellinen, kun taas toinen puoli näki oman roolinsa olevan enemmän tasa-arvon tukijana yhteistyössä kotien kanssa.

Haastateltavat näkivät sukupuolten välillä selkeitä eroja muun muassa leikeissä sekä tavassa toimia vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Yleisesti nähtiin, että tytöt ovat rauhallisempia kuin pojat ja leikkivät usein myös pienemmissä ryhmissä. Tyttöjen ja poikien välisissä ristiriitatilanteissa nähtiin myös olevan eroja (4/6) ja tyttöjen ristiriitatilanteita nähtiin olevan hieman hankalampi selvittää kuin poikien. 5/6 opettajista totesi, että poikien välisiä ristiriitatilanteita sai olla selvittelemässä huomattavasti useammin kuin tyttöjen. Nämä tulokset ovat linjassa aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Lahelma ja Gordon (2003, 46) ovat arvioineet oman tutkimuksensa pohjalta, että tytöt sekä riitelevät, että tukevat toinen toistaan ja heidän välillään oleva keskinäinen tuki auttaa heitä selviytymään virallisessa koulussa.

Kaikki opettajat totesivat, että heidän alkuopetusikäiset oppilaansa leikkivät toisinaan myös epävirallisissa tilanteissa, kuten välitunneilla, vastakkaisenkin sukupuolen kanssa. Selkeitä sukupuolten rajoja ei vielä tässä iässä tehty samoin kuin alakoulun ylemmillä luokilla. Jokainen opettaja toi kuitenkin esiin näkemyksensä siitä, että yksilöllisillä luonteenpiirteillä oli suuri rooli muun muassa käyttäytymisen eroja pohdittaessa ja suurin osa näki sen myös suurempana erottelevana tekijänä kuin sukupuolen.

Lähes kaikki (5/6) haastateltavat kertoivat, että sukupuolten tasa-arvoon liittyviä keskusteluja oli käyty oppilaiden kanssa ainakin jollain tasolla, joko epävirallisissa tai virallisissa tilanteissa.

Yli puolet haastateltavista (4/6) kertoi tehneensä erilaisia jaotteluita, joissa saattoi muodostua tyttö-poika- muodostelmia. Perusteluina ei nähty niinkään olevan sukupuoleen pohjautuva jaottelu, vaan oppilaiden henkilökohtaisiin kemioihin liittyvät seikat. Jaottelun toteuttaminen nähtiin tärkeänä, jotta asiat sujuisivat jouhevammin ja myös työrauhan säilyttäminen helpottuisi. Suurin osa haastateltavista totesi oman toiminnan merkityksen olevan tässä kohtaa olennaisen tärkeä. Jos opettaja tekee sukupuolten tasa-arvoa edistäviä luonnollisia valintoja osana arkista työtään ja päivittäisiä työtapojaan, myös oppilaiden kyseenalaistamisen nähtiin vähenevän. Kukaan opettajista ei nähnyt, että sukupuolten välillä olevat tai niiden välille syntyneet erot olisivat opettajan toiminnan aiheuttamia. Useimmat opettajat arvioivat koulun fyysisten tilojen olevan selkein erotteleva tekijä sekä esiin nostettiin myös näkemys

siitä, että oppilaat itse saattavat vielä tehdä jonkinlaista erontekoa sukupuolten välille. Myös tämä näkemys on noussut tutkimuskirjallisuudessa esille.

Uuden perusopetuksen opetussuunnitelman nähtiin yleisesti herättäneen kouluissa keskustelua sukupuolten tasa-arvoon liittyen, mutta keskustelun ei kuitenkaan nähty olevan kovin aktiivista. Uusi opetussuunnitelma ei ole tuonut mukanaan mitään yhtäkkisiä muutoksia, vaan niitä on tehty viimeisten vuosien aikana muun muassa tasa-arvoisia toimintatapoja lisäämällä ja omia toimintatapojaan kriittisesti arvioimalla. 1990-luvulta lähtien opetussuunnitelmien tavoitteita onkin muutettu, jotta ne korostaisivat paremmin oppilaiden yksilöllisiä valintoja (Antikainen ym. 2013, 205). Opettajien haastatteluista oli kuitenkin selkeästi nähtävissä yksi yhteinen piirre. Kaikki olivat miettineet omia toimintatapojaan ja pyrkineet muuttamaan niitä tarvittaessa, jotta sukupuolten tasa-arvo toteutuisi mahdollisimmin hyvin. Palmu (2003, 96) toteaa, että kouluissa on otettu edistysaskelia sukupuolten erilaisuuden tiedostamisen suhteen. Samansuuntainen kehitys oli havaittavissa myös tässä tutkimuksessa.

Jokaisen teeman yhteydessä keskusteluun nousivat myös oppilaiden yhdenvertaisuuden ja yksilöllisyyden huomioiminen ja kunnioittaminen sekä yleisen tasa-arvon toteuttamisen näkökulmat, jotka nähtiin linkittyvän vahvasti sukupuolten tasa-arvoakin koskeviin tavoitteisiin ja päämääriin. Suomalainen kouluyhteisö opettajineen koee sukupuolten välisen tasa-arvon toteuttamisen ja sen edistämisen olennaisen tärkeänä arvona koulun toimintakulttuurissa. Tämä on odotettua, sillä onhan tasa-arvosta kirjattu opetussuunnitelmien lisäksi muun muassa tasa-arvolakiin sekä koululakiin. (Tainio ym. 2010, 14.) Myös haastateltavien puheista oli selvästi nähtävissä sukupuolten tasa-arvon merkitys ja sen toteuttamisen tärkeys osana opettajien työtä. Jokaisella opettajalla oli vahva pyrkimys toimia työssään tasa-arvoisesti välttäen erontekoa sukupuolten välillä.

Opettajien haastattelujen sekä teorian tiedon vuoropuhelun saattamana voidaan varovaisesti tehdä johtopäätöksiä ja arvioita tämän tutkimuksen näkökulmasta katsoen siitä, miten sukupuolten tasa-arvo koulussa nähdään. Sukupuolta ei ole välttämätöntä käsitellä lasten kanssa täysin neutraalisti, mutta on olennaisen tärkeää, että jo varhaislapsuudesta lähtien opittaisiin arvostamaan sukupuolten moninaista kirjoa ja sitä, että jokaisella on oikeus omaan ajatus- ja kokemusmaailmaansa, vaikka se eroaisikin valtavirrasta sekä yhteiskunnan yksilöille asettamista odotuksista. Koko kouluyhteisön sekä opettajien lisäksi kodeilla on erittäin suuri rooli ja vaikutus lasten asennekasvatuksessa asian suhteen. Koulut ja opettajat pyrkivät parhaansa mukaan

toteuttamaan sukupuolten välistä tasa-arvoa, mutta sukupuolten väliset erot sekä ominaispiirteet ovat edelleen vahvasti läsnä myös oppilaiden omassa ajatus- ja kokemusmaailmassa. Koulun ulkopuolisissa instituutioissa ja yhteisöissä, joissa lapset muutoin elävät, sukupuoliin kohdistuvat erilaiset roolit saattavat olla vielä vahvasti läsnä. Varovasti voitaisiin arvioida, että asenne- ja arvokasvatusta tarvittaisiin koulukontekstin lisäksi myös näissä muissa ympäristöissä, joiden piirissä lapset ja nuoret elävät ja joissa sukupuolten segregatiota yhä selkeästi toteutetaan.

Useissa kirjallisuuden lähteissä on noussut esille ennen kaikkea opettajien oma asenne sekä asenteeseen liittyvät tietoiset ja tiedostamattomat muutokset sukupuolten välisen tasa-arvon tukijoina, edistäjinä tai mahdollisina jarruttajina. Tiedostamattomat muutokset usein vaativat enemmän aikaa, kun taas tiedostettuja muutoksia toteutetaan käytännön arjessa melko säännöllisesti. Jokainen haastattelemistani opettajista oli pohtinut myös omia tiedostamattomia arvojaan ja näkivät toimivansa sukupuolten tasa-arvon tukijoina osin myös näiden arvojen pohjalta. Opettajien puheissa ja niihin liittyvissä konkreettisissa teoissa olikin siis nähtävissä melko vahvasti sukupuolisensitiivinen ote. Kuten Syrjäläinen ja Kujala (2010, 31) ovat todenneet, sukupuolisensitiivisyydellä viitataan on kykyyn huomioda omassa toiminnassaan niitä tiedostamattomia tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka suhtaudumme poikiin ja miehiin sekä tyttöihin ja naisiin.

Tutkimuksen tuloksien pohjalta voidaan varovaisesti arvioida suuntaviivaa sille, mikä merkitys alkuopettajilla nähdään olevan sukupuolten tasa-arvon tukijoina ja edistäjinä. Yleisesti opettajien vastauksista nousi esiin näkemys siitä, että alkuopetusikäiset oppilaat eivät vielä kyseenalaista sukupuolta samoin kuin tekevät esimerkiksi murrosikä lähestyvätkin oppilaat. Tällöin voitaisiin nähdä, että alkuopettajan merkityksellinen rooli sukupuolten tasa-arvon tukijana ja edistäjänä perustuu siihen, että muun muassa sukupuoliroolien kyseenalaistamista pyrittäisiin minimoimaan mahdollisimman pitkälle opettajan oman esimerkin avulla. Opettajan on mahdollista omilla puheillaan, suhtautumisellaan eri sukupuolta oleviin oppilaisiin sekä toimintatavoillaan luoda kulttuuria, jossa tasa-arvo nähdään luonnollisena osana koulun arkea, mikä saattaa kantaa hedelmää oppilaiden kasvaessa ja sukupuoliroolien näyttäytyessä luonnollisesti vahvempana kuin pienemmällä oppilailta. Monilla haastateltavilla olikin pitkän työuransa aikana ehtinyt kertymään kokemuksia myös vanhemmista oppilaista ja he tekivät haastattelun lomassa luonnollista vertailevaa pohdintaa alkuopetusikäisten ja vanhempien oppilaiden välillä. Selkeimpinä eroina

nähtiin se, että mallintaminen oli yleistä nuoremmilla oppilailla, kun taas vanhemmat oppilaat toivat enemmän jo omaa katsantokantaan ja ääntään kuuluville. Myös tästä näkökulmasta katsottuna alkuopettajan rooli voidaan nähdä merkittävänä, sillä hän tuo oman arvomaailmansa kautta oppilaille mallin, jonka avulla myös oppilaat jollakin tasolla katsovat ja jäsentävät maailmaa.

Opetushallituksen sivuilla todetaan sukupuoli-identiteetin muotoutuvan monien tekijöiden kautta yleensä varhaislapsuudessa, määrittäen yksilön tietoisuutta sukupuolestaan sekä hänen sisäistä kokemustaan siitä (Opetushallitus www-sivut). Myös tämä viittaa alkuopettajien merkityksen tärkeyteen, sillä ensimmäisinä kouluvuosinaan lapsi rakentaa vahvasti omaa maailmankuvaansa, luo uusia näkemyksiä ja arvoja ja osittain myös arvottaa itseään muiden ihmisten tulkintojen kautta.

Haastattelemiini alkuopettajat totesivat kuin yhteisestä suusta, että he pyrkivät luomaan samat, yhteiset säännöt sekä tytöille että pojille ja että heille luodaan yhtäläiset mahdollisuudet erilaisten asioiden toteuttamiseen. Tällöin voidaan arvioida, että erityisesti *muodollisen* sekä *mahdollisuuksien* tasa-arvon toteutuminen ovat koululla jo melko hyvällä tasolla.

Tutkimusotoksen ollessa melko pieni, minkäänlaista yleistystä aiheesta ei ole mahdollista tehdä, eikä tämän tutkimuksen tuloksia voida nähdä tutkimuksellisesti kovinkaan merkitsevinä. Tutkimuksen tärkeimpänä antina voidaan nähdä, että se on antanut tutkittaville uutta pohtimisen aihetta, kuten useampi haastateltava totesikin, haastattelu sai heitä miettimään asioita syvällisemmin kuin he ehkä ennen olivat tehneet. Lisäksi se antoi itselleni tutkijana lisätietoa erityisesti niihin konkreettisiin keinoihin, joiden avulla sukupuolten tasa-arvoa on mahdollista lisätä ja erontekoa sukupuolten välillä vähentää. Se sai minut ajattelemaan myös entistä enemmän sitä, kuinka monimuotoisesta asiasta puhutaan, kun puhutaan sukupuolten tasa-arvosta.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, että tutkija kuvailee mahdollisimman selkeästi kaikki tutkimuksensa etenemisvaiheet. Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta on myös olennaisen tärkeää, että tutkija kuvailee olosuhteita ja ympäristöä jossa haastatteluaineistot kerättiin ja tuo avoimesti esiin, mikäli tuloksiin ovat voineet vaikuttaa muun muassa erinäiset häiriötekijät tai virhetulkinnat. (Hirsjärvi ym. 2013, 232.) Olen pyrkinyt aiemmissa luvuissa kuvailemaan mahdollisimman tarkasti muun muassa haastatteluun liittyvät yksityiskohdat, jotta tutkimus voitaisiin nähdä mahdollisimman luotettavana.

Haastattelut toteutettiin jokaisen opettajan omalla työpaikalla, joko heidän luokkahuoneessaan tai koulun muissa tiloissa. Koin, että opettajat tunsivat olonsa kotoisaksi juuri tuossa heille luonnollisessa ympäristössä, enkä tämän vuoksi edes ehdottanut muuta haastattelupaikkaa. Uskon, että esimerkiksi julkisissa tiloissa toteutettu haastattelu olisi todennäköisesti vaikuttanut jollakin tasolla heikentäen tulosten luotettavuutta. Tutkimuksen aineisto koostui 6 alkuopettajan haastattelusta. Suppean otoksen vuoksi ei ole mahdollista luoda suurempia yleistyksiä vastauksista, vaan saada esiin yksi näkökulma aihealueeseen liittyen.

Haastatteluilla aineistonkeruumuotona nähdään olevan sekä etuja, että haittoja tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa. Etuina nähdään haastattelutilanteiden joustavuus eli se, kuinka aineistonkeruuta on mahdollista säädellä tarpeen mukaan ja haastateltavat huomioiden, samoin kun haastattelukysymyksiä ja -aiheita. Haittoina voidaan nähdä muun muassa vaara monille virhelähteille, jotka voivat syntyä itse tilanteesta, haastattelijasta tai haastateltavasta. Haastateltavien pyrkimys vastata sosiaalisesti suotuisasti voi vaikuttaa myös negatiivisesti tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. (Hirsjärvi ym. 2013, 205–206.) Koen, että tämä saattoi näkyä joidenkin haastatteluiden alussa. Kuitenkin haastattelun edetessä myös haastateltavat rentoutuivat ja alkoivat vapaammin kertoa mieleensä tulevista asioista, kulloinkin keskustelun kohteena olevaan teemaan liittyen. Itsellä aloittelevana tutkijana ei ole kuitenkaan mahdollista analyysia ja tutkimustuloksiin liittyviä johtopäätöksiä pohtiessani huomioida tätä seikkaa, jolloin se saattaa jollakin tasolla näkyä tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa.

Tutkimuksen luotettavuuteen saattoi vaikuttaa myös oma vähäinen kokemukseni haastateltavan roolissa toimimisesta. Alkuun itselleni saattoi tuottaa hankaluuksia antaa haastateltavalle riittävästi tilaa ja aikaa pohtia rauhassa omia vastauksiaan ja saatoin esittää tarkentavan kysymyksen haastateltavan vielä pohtiessa ja jäsentäessä omia ajatuksiaan. Kehityin kuitenkin tämän suhteen nopeasti ja uskon, että vaikutukset tämän suhteen ovat jääneet melko vähäisiksi.

Haastatteluja analysoidessani pyrin kiinnittämään huomiota siihen, että tulkinnanvaran mahdollisuus tekstissä käyttämissäni lainauksissa ja teemojen luomisessa olisi mahdollisimman pieni. Jätin analyysin ulkopuolelle muutaman haastattelussa esiin nousseen kommentin, sillä tulkinnanvara oli mielestäni liian suuri tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta. Mainittakoon, että näitä kommentteja oli minimaalinen määrä, pääosasta vastauksista löytyi se tarkoitusperä, jota haastateltava hyvinkin todennäköisesti oli ajanut takaa. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 127) toteavatkin, että analyysin kaikissa vaiheissa on olennaisen tärkeää, että tutkijan ensisijaisena pyrkimyksenä on ymmärtää tutkittavien omaa ajatus- ja kokemusmaailmaa.

Uskon, että positiivisena vivahtena tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa voidaan nähdä se, että opettajat saivat haastattelurungon nähtäväkseen jo ennen haastattelujen toteutusta. Tällöin he olivat ehtineet tutustua haastattelun teemoihin jo etukäteen ja pohtia sekä jäsentää omia ajatuksiaan aiheen suhteen. Jokainen haastateltava olikin ehtinyt vähintään silmäilemään haastattelurunkoa, toiset enemmän, toiset vähemmän.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) on määritellyt ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sen toteuttamisesta. Tieteellisen tutkimuksen on arvioitu olevan luotettavaa ja eettisesti hyväksyttävää silloin, kun tutkimus on pyritty toteuttamaan hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa tulee toimia tiedeyhteisön tunnustamien menettelytapojen mukaisesti, noudattaen rehellisyyttä, huolellisuutta sekä tarkkuutta tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Tutkijan tulee toimia avoimesti ja vastuullisesti tutkimuksen tuloksia esittäessään. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [www-sivut](#), 2012, 6.) Olen pyrkinyt huomioimaan nämä tutkimuseettiset periaatteet ja ohjeet tutkimukseni jokaisessa vaiheessa, kuten edellä olen todennut. Olen kuvaillut mahdollisimman yksityiskohtaisesti tutkimusprosessin eri vaiheet sekä esitellyt tutkimustulokset mahdollisimman rehellisesti, jättäen liikaa tulkinnanvaraa herättävät vastaukset analyysin ulkopuolelle.

Neuvottelukunta on määritellyt hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvaksi myös sen, että tekijä huomioi alan tutkimuskirjallisuuden ja viittaa siihen tekstissään asianmukaisella tavalla, huomioiden tutkijoiden roolin aiheen asiantuntijoina. Myös tarvittavat tutkimusluvut tulee olla kunnossa ennen tutkimuksen aineistokeruuvaihetta sekä kerätyn aineiston säilyttämistä koskevat asiat tulee tehdä näkyviksi tutkimukseen osallistuville henkilöille sekä muille tutkimuksen osapuolille (Tutkimuseettinen neuvottelukunta www- sivut 2012,6.) Olen pyrkinyt viittaamaan asianmukaisesti käyttämiini teorialähteisiin, jolloin omat tulkintani eivät ole päässeet sekoittumaan niihin. Tutkimuslupa (Liite 4) haettiin ennen haastattelujen toteutusta ja kunnan sivistystoimenjohtajalle, tutkimuskoulujen rehtoreille sekä haastateltaville opettajille välitettiin tiedote (Liite 2 & 3), jossa kuvattiin muun muassa haastatteluaineiston säilyttämistä koskevat asiat sekä kerrottiin, että tutkittavat koulut ja opettajat eivät ole aineistosta tunnistettavissa. Myös opettajien vapaaehtoisuutta tutkimukseen osallistumisen suhteen pyrittiin korostamaan.

6.3 Jatkotutkimusaiheet

Jatkotutkimusten yhteydessä olisi hedelmällistä tutkia alakouluikäisten lasten omia kokemuksia sukupuolesta sekä sukupuolten välisestä tasa-arvosta niin koulumaailmassa kuin sen ulkopuolisessa elämässä. Olisi mielenkiintoista myös vertailevan analyysin keinoin tutkia mahdollisia eroja nais- ja miesopettajien välisissä vastauksissa.

Tutkimuksen haastatteluvaiheessa kaksi alkuopettajaa nosti esiin opettajan oman sukupuolen vaikutuksen sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Olisikin kiinnostavaa tutkia, kokevatko nais- ja miesopettajat eroja siinä, kuinka esimerkiksi oppilaat heitä lähestyvät ja kuinka oppilaat heihin suhtautuvat. Olisi mielenkiintoista vertailla myös alkuopettajien ja ylempien luokka-asteiden opettajien vastauksien eroavaisuuksia.

Tutkimuksia olisi mielenkiintoista kohdistaa myös uuden päivitetyn perusopetuksen opetussuunnitelman tuomiin käytännön muutoksiin koulun arjessa. Tämä olisi mielekästä toteuttaa muutamien vuosien kuluttua, jolloin konkreettiset muutokset olisivat kenties entistä paremmin ja selkeämmin nähtävissä.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, opas 21. Tampereen yliopistopaino Oy.
- Aapola, S. 2003. Peruskoulun ikäjärjestyksistä: esimerkkinä murrosikä. Teoksessa E. Lahelma & T. Gordon (toim.) Koulun arkea tutkimassa- yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki: Opetusvirasto, 108–114.
- Antikainen, A. Rinne, R. & Koski L. 2013. Kasvatustieteologia (5. painos). PS-Kustannus. Juva: Bookwell Oy.
- Brunila, K. 2005. Bittimaailman asiantuntijat ja hyvät jätkät - Tietotekniikan sukupuoli ja henkilöstön kehittäminen segregaatiosolmukohtina. Teoksessa L. Teräs (toim.) Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia – näkökulmia segregaatioon. Raahen Rannikon Laatuspaino Oy, 69–82.
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus – Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa. Opetus 2000. PS-Kustannus. Juva: WS Bookwell Oy.
- Davies, B. 2003. Working with primary school children to deconstruct gender. Teoksessa C. Skelton & B. Francis (toim.) Boys and girls in the primary classroom. McGraw-Hill Education, 134–150.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen (8. painos). Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Finlex www-sivut. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. Luettu 4.4.2018 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Finlex, lainsäädäntö www-sivut. Perusopetuslaki 628/1998. Luettu 4.4.2018 osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Gordon, T. 2004. ”Sata pientä sääntöä..” – sukupuoli koulun arjessa. Teoksessa E. Vitikka (toim.) Koulu- sukupuoli- oppimistulokset. Helsinki: Opetushallitus, 68–83.
- Gordon, T. 2003. Aika- tila- polut fyysisessä koulussa. Teoksessa E. Lahelma & T. Gordon (toim.) Koulun arkea tutkimassa- yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki: Opetusvirasto, 59–73.

Gordon, T. & Lahelma, E. 2003. Vuorovaikutus ja ihmissuhteet informaalissa koulussa. Teoksessa E. Lahelma & T. Gordon (toim.) Koulun arkea tutkimassa - yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki: Opetusvirasto, 42–58.

Gordon, T. & Lahelma, E. 2003. *Erot ja erilaisuus koulussa*. Teoksessa E. Lahelma & T. Gordon (toim.) Koulun arkea tutkimassa - yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki: Opetusvirasto, 74–77.

Gordon, T. Holland, J. & Lahelma, E. 2000. Making spaces. Citizenship and difference in schools. London: MacMillan Press.

Grahn-Laasonen, S. Vain hyvinvoiva lapsi oppii. (Opettaja 1/2018) Luettu 30.1.2018.

Hakalehto-Wainio, S. 2012. Oppilaan oikeudet opetustoimessa. Lakimiesliiton kustannus. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hammersley, M. 2014. An evaluation of a study of gender imbalance in primary classrooms. Teoksessa P. Woods & M. Hammersley (toim.) Gender & Ethnicity in schools ethnographic accounts. Hoboken: Routledge, 113–124. Luettu 28.3.2018 osoitteesta:

<http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.utu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzgxNjg1NF9fQU41?sid=2e24a698-edd2-4f71-a853-b95b65960259@sessionmgr103&vid=0&format=EB&rid=1>

Heikkinen, M. & Huuki, T. 2005. Hoiva, huolenpito ja elollisesta huolehtiminen perusopetuksen piiloisina sukupuolistuneina sisältöinä. Teoksessa L. Teräs (toim.) Koulutus, sukupuolisosialisaatio ja teknologia – näkökulmia segregatioon. Raahen Rannikon laatupaino Oy, 17–30.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. Porvoo: Tammi.

Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-Kustannus, 31–53.

Ihmisoikeusliiton www-sivut. Luettu 4.4.2018 osoitteesta:
<https://ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus/>

- Jauhiainen, A. 2009. Erillinen vai yhteinen koulu? – Yhteiskasvatustieteellisen keskustelun sukupuolittunut toimijuus. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 101–135.
- Jyränki, J. 2010. Sukupuolten tasa-arvoa koskeva lainsäädäntö Suomessa. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 307–314.
- Järventie, I. 2008. Päivänsäde vai menninkäinen? Identiteettien kasvattaminen eriarvoisuuden puutarhoissa. Teoksessa A. Lahikainen, R-L. Punamäki, T. Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Helsinki: WSOY, 209–232.
- Jääskeläinen, L. Hautakorpi, J. Onwen-Huma, H. Niittymäki, H. Pirttijärvi, A. Lempinen, M. & Kajander, V. 2016. Tasa-arvotyö on taitolaji. Tampere: Opetushallitus. Haettu osoitteesta: http://www.oph.fi/download/173318_tasa_arvotyö_on_taitolaji.pdf
- Kiilakoski, T. 2012. Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Opetushallitus. Luettu 2.2.2018 osoitteesta: http://www.oph.fi/download/144743_Koulu_nuorten_nakemana_ja_kokemana_2.pdf
- Kilpiä, J. 2011. Opettaja seksuaalisen ja sukupuolisen moninaisuuden äärellä. Teoksessa L. Tuovinen, O. Stålström, J. Nissinen & J. Hentilä (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 260–270.
- Kuusela, J. 6/2006. Temaattisia näkökulmia perusopetuksen tasa-arvoon. Helsinki: Opetushallitus.
- Lahelma, E. 2004. Tytöt, pojat ja koulukeskustelu: miten koulutuspoliittiset ongelmat rakentuvat? Teoksessa E. Vitikka (toim.) Koulu- sukupuoli- oppimistulokset. Helsinki: Opetushallitus, 54–67.
- Lahelma, E. 2006. School grades and other resources: The "failing boys" discourse revisited. Teoksessa M-T. Talib (toim.) Diversity- a challenge for educators. Turku: Painosalama Oy. Finnish educational research association, 109–125.
- Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Lahelma, E. & Gordon, T. 2003. Opetus ja oppiminen virallisessa koulussa. Teoksessa E. Lahelma & T. Gordon (toim.) Koulun arkea tutkimassa - yläasteen erot ja erilaisuudet. Helsinki: Opetusvirasto, 12–41.

Lahelma, E. & Gordon, T. 1998. Rajankäyntiä. Sukupuoli opetussuunnitelmassa ja koulun käytännöissä. Teoksessa A-L. Anersen (toim.) Eroja ja yhtäläisyyksiä- Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Helsinki: Yliopistopaino, 91–106.

Laine, T. 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-Kustannus. (4.painos), 29–50.

Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kokemukset. Väitöskirja. Helsinki: Yliopistopaino.

Löfström, J. 2007. Sukupuoli ja seksuaalisuus koulussa. Teoksessa H. Niemi & R. Sarras (toim.) Erilaisuuden valot ja varjot. Eettinen kasvatus koulussa. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 87–97.

Madrid, S. & Katz, L. 2011. Young Children`s Gendered Positioning and Emotional Scenarios in Play Narratives. Teoksessa B. J. Irby & G. H Brown (toim.) Gender and Early Learning Environments. Charlotte, N.C.: Information Age Publishing, 47 – 66.

Haettu 28.3.2018 osoitteesta:
<http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.utu.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQ2OTk0MI9fQU41?sid=a56d7cda-2e1a-4fdb-a172-d86b5cde0b84@sessionmgr4008&vid=0&format=EB&rid=1>

Maher, F. & Ward, J. V. 2002. Gender and teaching. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Inc.

Metsämuuronen, J. 2001. Metodologian perusteet ihmistieteissä. Metodologia-sarja 1. Helsinki: International Methelp, 2.painos.

Meyer, E. 2010. Gender and sexual diversity in schools. Dordrecht: Springer cop. Explorations of Educational Purpose10.

Naskali, P. 2010. Kasvatus, koulutus ja sukupuoli. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 277–287.

Niemivirta, M. 2004. Tyttöjen ja poikien väliset erot oppimismotivaatiossa. Teoksessa E. Vitikka (toim.) Koulu- sukupuoli- oppimistulokset. Helsinki: Opetushallitus, 42–53.

Nissinen, J. 2011. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa L. Tuovinen, O. Stålström, J. Nissinen & J. Hentilä (toim.) Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 11–32.

Opetusalan ammattijärjestön www-sivut. Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet. Luettu 4.4.2018 osoitteesta:
<http://www.oaj.fi/cs/oaj/doc/Opettajan%20ammattietiikka%20ja%20eettiset%20periaatteet.pdf?blobheader=application/pdf&blobheadername1=Content-Disposition&blobheadername2=Content-Type&blobheadername3=no-cache&blobheadername4=no-cache&blobheadervalue1=attachment;%20filename=Opettajan+ammattietiikka+ja+eettiset+periaatteet.pdf&blobheadervalue2=application/pdf&blobheadervalue3=Cache-Control&blobheadervalue4=Pragma>

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Luettu 14.1.2018 osoitteesta
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus www- sivut. Luettu 12.2.2018 osoitteesta:
http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolitietoinen_opetus

Palmu, T. 2003. *Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä – etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Rahman, M. & Jackson, S. 2010. Gender & sexuality. Sociological approaches. Cambridge: Polity.

Rayment, T. 2006. *Managing boy's behavior*. London: Continuum.

Rich Harris, J. 2000. Kasvatuksen myytti. Helsinki: Art house.

Rossi, L-M. 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) Käsikirja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino, 21–38.

Scheinin, P. 2004. Sukupuolten mahdollisuus koulutukseen. Teoksessa E. Vitikka (toim.) Koulu- sukupuoli- oppimistulokset. Helsinki: Opetushallitus, 30–41.

Segregaation lieventämistyöryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:18. Luettu 30.1.2018 osoitteesta: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75541/okmtr18.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Skelton C. & Francis B. (toim.) 2003. Boys and girls in the primary classroom. Teoksessa C. Skelton & B. Francis. Boys and girls in the primary classroom. McGraw-Hill Education, 3–25.

Sosiaali- ja terveysministeriön www- sivut. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016 – 2019. Luettu 14.1.2018 osoitteesta: http://stm.fi/documents/1271139/1979378/Hallituksen+tasa-arvo-ohjelma+2016-2019_taittamaton.pdf/255dbd49-41c4-41fc-a479-4b023c657a8b

Syrjäläinen, E. & Kujala, T. 2010. Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus - vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Juva: PS-Kustannus, 25–40.

Tainio, L. 2012. Gender in Finnish school textbooks for basic education. Teoksessa T. Tolonen, T. Palmu, S. Lappalainen & T. Kurki (toim.) Cultural practices and transitions in education. Helsingin yliopisto, 211–225.

Tainio, L. Palmu, T. & Ikävalko, E. 2010. Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolistunut arki. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Juva: PS- Kustannus, 13–22.

Tainio, L. 2009. Puhuttelu luokkahuoneessa – Tytöt ja pojat huomion kohteena. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 157–186.

Talib, M-T. 2006. Introduction: Why diversity? Teoksessa M-T, Talib (toim.) Diversity a challenge for educators. Helsinki : Finnish Educational Research Association, 5–14.

Thorne, B.2002. Do girls and boys have different cultures? Teoksessa S. Jackson & S. Scott (toim.) Gender – a sociological reader. London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 291–302.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Luettu 2.4.2018 osoitteesta: www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Unicef, www-sivut. Luettu 18.1.2018 osoitteesta: <https://www.unicef.fi/unicef/tyomme-paakohteet/kestavan-kehityksen-tavoitteet/sukupuolten-valinen-tasaarvo/>

Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Juva: Bookwell Oy (4. painos).

Viden, S. & Naskali, P. 2010. Sukupuolitietoisuus Lapin yliopiston opettajankoulutuksessa. Väitöskirja. Lapin yliopisto.

West, C. & Zimmerman, D.H 2002. Doing gender. Teoksessa S. Fenstermaker & C. West (toim.) Doing gender, doing difference- Inequality, Power and Institutional Change. New York: Routledge, 3–24.

YLE (24.8.2017). ”Koulut alkoivat häivyttää perinteistä jakoa vain tyttöihin ja poikiin – sukupuolen erilaisia muotoja on nyt käsiteltävä kaikissa oppiaineissa”. Krautsyk, S. & Käkelä, K. Luettu 18.1.2018 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-9788970>

Öhrn, E. 2005. Sukupuoli, yhteiskuntaluokka ja muutoksen esittäminen. Teoksessa R. Mietola, E. Lahelma, S. Lappalainen & T. Palmu (toim.). Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä – erontekoa ja yhdessä tekemistä. Research in educational sciences 22. Turku: Painosalama Oy, 69–86.

Tutkimuksen haastattelurunko (kysymykset viitteellisiä, teemojen tukena)

Haastateltavan taustatiedot:

- Ikä
- Koulutus ja työvuosien määrä
- Opetusluokka

1. Opettajan rooli sukupuolten välisen tasa-arvon tukijana

- Mitä sukupuolten välinen tasa-arvo merkitsee sinulle opettajana?
- Mitkä asiat näet tärkeänä sukupuolten tasa-arvon toteutumisen kannalta?
- Millaisena koet oman roolisi sukupuolten välisen tasa-arvon edistäjänä? (niin omassa luokassa kuin laajemmin koko kouluyhteisössä)
- Miten toteutat sukupuolten välistä tasa-arvoa omalla luokallasi?
- Missä / minkälaisissa tilanteissa tämä konkreettisesti näkyy? Koetko tämän enemmän tietoiseksi vai tiedostamattomaksi toiminnaksi (vai molempia)?

2. Erilaisten sukupuoliroolien näyttäytyminen koulussa

- Miten erilaiset sukupuoliroolit näyttäytyvät koulun arjessa? (esim. Millaisissa koulun käytännöissä / toiminnoissa & miten näissä tilanteissa tasa-arvoa pyritään edistämään?)
- Eroavatko tyttöjen ja poikien kanssa käytävät vuorovaikutustilanteet toisistaan ja jos, niin millä tavoin (opettaja-oppilas-vuorovaikutuksessa)?
- Onko oppilaiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa nähtävissä eroja eri sukupuolten välillä? Millaisia nämä mahdolliset erot ovat? Missä tilanteissa ne syntyvät / esiintyvät (esim. oppitunti- välitunti?)
- Aiheuttavatko nämä sukupuolten väliset erot joissakin tilanteissa ongelmia?
- Puututko näihin eroihin koulun arjessa jollakin tavoin? Jos, niin miten?
- Onko eroja pienempien ja isompien oppilaiden välillä (jos kokemuksia)?

- Onko sukupuoleen pohjautuvaa jaottelua edelleen nähtävissä koulun arjessa?
Jos, niin missä tilanteissa / miten näyttäytyy?

3. Sukupuolten välisen tasa-arvon toteutuminen koulun arjessa

- Onko uusi perusopetuksen opetussuunnitelma tuonut joitakin käytännön muutoksia työhösi sukupuolten tasa-arvon edistämisen näkökulmasta? Jos, niin millaisia (missä tilanteissa, missä oppiaineissa?)
- Miten koulunne tasa-arvosuunnitelmassa on huomioitu sukupuolten välinen tasa-arvo?
- Mitkä ovat sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisen mahdollisuudet koulun arjessa?
- Entä mitkä asiat koet haastaviksi?
- Oletko kokenut saaneesi riittävästi vertaistukea / täydennyskoulutusta sukupuolten tasa-arvon tukemiseen käytännön koulutyössä?
- Sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvät keskustelut oppilaiden kanssa: Onko niitä ja millaisia ne ovat / missä yhteyksissä esiintyvät?

Hei!

Olen viidennen vuoden luokanopettajaopiskelija Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitokselta ja suoritan tällä hetkellä viimeisiä luokanopettajaopintojani ennen valmistumistani. Teen pro gradu- tutkimusta, jonka aiheena on alkuopettajien kokemukset sukupuolten välisestä tasa-arvosta.

Lähestynkin Teitä kysymällä, olisiko teidän koulussanne alkuopettajia, jotka olisivat valmiita osallistumaan tutkimukseeni. Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen, jonka aineistona toimivat opettajien yksilölliset teemahaastattelut eli haastattelisin opettajia aiheen tiimoilta. Tavoitteenani on selvittää, minkälaisia näkemyksiä alkuopettajilla on sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja miten he kokevat sukupuolten tasa-arvon toteutuvan koulun arjessa. Tavoitteenani on löytää haastateltaviksi 6 alkuopettajaa.

Huomioin tutkimusta tehdessäni tutkimuseettiset periaatteet ja toteutan tutkimukseni anonymisti eli tutkittava(t) koulu(t) ja tutkittavat opettajat eivät ole tunnistettavissa valmiista aineistosta. Hävitän haastatteluaineiston heti pro gradun valmistuttua.

Kysyin tutkimuslupa-asiaa myös [REDACTED], josta otettiin yhteyttä asian tiimoilta ja ilmoitettiin, että rehtorit ilmaisevat suostumuksensa tutkimukseen ja tutkimuslupa-asia hoituu siis tällä tavoin yksittäisten koulujen osalta. Siksi lähetän tämän tutkimuslupapyyntöni teille ja toivon, että teiltä löytyisi innokkaita alkuopettajia osallistumaan. Tutkimuslupapyyntö on lähetetty myös sivistystoimenjohtaja [REDACTED]

Liitteenä on myös saatekirje opettajille. Tarkoituksenani on toimittaa osallistuville opettajille jo ennakkoon haastattelun kysymysrunko, jolloin kysymyksiä on mahdollista silmäillä jo ennen haastattelua. Haastattelut ovat joustavasti sovittavissa opettajien kanssa. Graduni olisi tarkoitus valmistua loppukevästä 2018 ja toivoisin, että haastattelut olisi mahdollista toteuttaa helmi- maaliskuun aikana, toki huomioiden opettajien arjen kiireet.

Vastaan mielelläni tutkimukseen liittyviin kysymyksiin sekä sähköpostin välityksellä, että toki myös puhelimitse.

Tutkimukseni ohjaajana toimii Turun yliopiston Rauman OKL:n yliopistonlehtori Riitta Korhonen (riikor@utu.fi / [REDACTED])

Talvisin terveisin ja yhteistyöstä jo etukäteen kiittäen,

Anni Peltonen

[REDACTED]

LIITE 3

Tutkimuksen saatekirje opettajille

Hei opettajat!

Olen viidennen vuoden luokanopettajaopiskelija Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitokselta ja valmistun tänä keväänä luokanopettajaksi.

Teen parhaillaan pro gradu- tutkimusta, jonka aiheena on alkuopettajien kokemukset sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja näkemykset sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta koulun arjessa.

Tutkimuksen aineisto koostuu alkuopettajien yksilöllisistä teemahaastatteluista ja haastatteluun kaipaisin 6 alkuopettajaa. Haastattelut olisi tarkoitus toteuttaa helmi-maaliskuun kuluessa, toki joustavasti huomioiden teidän jokapäiväiset kiireenne ja arjen hektisyyden. Haastattelurungon toimitan osallistujille jo etukäteen, jotta teillä olisi halutessanne mahdollisuus tutustua kysymyksiin ennakkoon.

Huomioin tutkimuksessani tutkimuseettiset periaatteet ja suoritan tutkimukseni anonymisti eli haastateltavat opettajat ja tutkittava(t) koulu(t) eivät ole tunnistettavissa valmiista aineistosta.

Toivon kovasti, että teillä olisi aikaa ja mielenkiintoa osallistua tutkimukseen.

Vastaa mielelläni kaikkiin kysymyksiin niin sähköpostitse kuin myös puhelimen välityksellä, älä epäröi ottaa minuun yhteyttä.

Yhteistyöstä jo etukäteen lämpimästi kiittäen,

Anni Peltonen

Hei!

Olen viidennen vuoden luokanopettajaopiskelija Turun yliopiston Rauman opettajankoulutuslaitokselta ja suoritan tällä hetkellä viimeisiä luokanopettajaopintojani ennen valmistumistani. [REDACTED]

[REDACTED]. Teen siis pro gradu- tutkimusta, jonka aiheena on alkuopettajien kokemukset sukupuolten välisestä tasa-arvosta.

Pyydän lupaa saada suorittaa tutkimuksen aineistonhankinta [REDACTED] sekä [REDACTED] kouluissa [REDACTED]

Tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka aineistona toimivat alkuopettajien (1-2 luokat) haastattelut eli haastattelisin opettajia aiheen tiimoilta. Tavoitteenani on selvittää, minkälaisia näkemyksiä alkuopettajilla on sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja miten he kokevat sukupuolten tasa-arvon toteutuvan koulun arjessa. Tavoitteenani on löytää haastateltaviksi 6 alkuopettajaa. Olen saanut [REDACTED] sekä [REDACTED] koulun rehtoreilta luvan tutkimukselle, lähetyn Teitä tutkimusluvan tiimoilta, sillä aineistonhankinta tapahtuisi näissä kahdessa edellä mainitussa koulussa. Tavoitteenani on saada tutkimus valmiiksi toukokuussa 2018.

Huomioin tutkimusta tehdessäni tutkimuseettiset periaatteet ja toteutan tutkimukseni anonymisti eli tutkittavat koulut ja tutkittavat opettajat eivät ole tunnistettavissa valmiista aineistosta. Hävitän haastatteluaineiston heti pro gradun valmistuttua. Toimitan teille valmiin tutkielmani sen valmistuttua.

Vastaan mielelläni tutkimukseen liittyviin kysymyksiin sekä sähköpostin välityksellä, että toki myös puhelimitse.

Tutkimukseni ohjaajana toimii Turun yliopiston Rauman OKL:n yliopistonlehtori Riitta Korhonen (riikor@utu.fi) Tai [REDACTED]

Lisätietoja/ tarvittavia liitteitä toimitan teille toki tarvittaessa.

Talvisin terveisin,

Anni Peltonen

[REDACTED]

TUTKIMUSLUPAPÄÄTÖS

████████████████████

PÄÄTÖSPÖYTÄKIRJA Dnro SI256/2018

Sivistyskeskus

Palvelukeskuksen johtaja

21.2.2018

1

13§ TUTKIMUSLUPA, TURUN YLIOPISTO, ANNI PELTONEN

Sivistyskeskus 21.2.2018

Anni Peltonen Turun yliopistosta anoo tutkimuslupaa luokanopettajaopintoihin pro gradu- tutkimukseen, jonka aiheena on ”alkuopettajien kokemukset sukupuolten välisestä tasa-arvosta.”

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia näkemyksiä alkuopettajilla on sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja, miten he kokevat sukupuolten tasa-arvon toteutuvan koulun arjessa.

Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus, jonka aineistona toimivat alkuopettajien (1-2- luokat) haastattelut. Vastausta haetaan haastatteleamalla 6 alkuopettajaa.

Tutkimus suoritetaan toukokuun 2018 loppuun mennessä.

Tutkimuksen kohteena olevat koulut: ██████████ koulu ja ██████████ koulu

Tutkijana sitoudun noudattamaan voimassaolevia tutkimusaineiston säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön mm. salassapitosäännöksiin liittyviä ohjeita.

Toimivalta:

Hallintosäännön 15§:n kohdan 13 mukaan palvelukeskuksen johtaja päättää lautakunnan toimialaan kuuluvaan aineistoon liittyvän tutkimusluvan antamisesta.

Liitteet

Päätös

1. Myönnän tutkimusluvan Anni Peltoselle pro graduun

2. Koulukohtaisen tutkimusluvan myöntää koulun rehtori

3. Hakija sitoutuu:

-lähettämään kopion valmiista tutkimuksesta tai tutkimuksen tiivistelmästä sivistyspalvelukeskukseen.

-säilyttämään tutkimusta varten saamia tietoja ulkopuolisilta suojatussa tilassa.

-olemaan käyttämättä saamaansa aineistoa vahingoittaakseen tai halventaakseen henkilöitä, joita tutkimus koskee.

-noudattamaan yksityisen suojaan liittyviä lakeja ja henkilötietolakia.

Sivistyskeskus

Palvelukeskuksen johtaja

21.2.2018

2

Tiedoksi

Anni Peltonen, Turun yliopisto (Rauman opettajankoulutuslaitos);
Riitta Korhonen, ██████████ koulu, ██████████ koulu

Allekirjoitus ja

████████████████████

Virka-asema

████████████████

Palvelukeskuksen johtaja

Oikaisuvaatimusohje

Tähän päätökseen tyytymätön voi tehdä oikaisuvaatimuksen 14 vuorokauden kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän päivän kuluttua kirjeen lähettämisestä, 3 päivän kuluttua sähköpostin lähettämisestä, saantitodistuksen osoittamana aikana tai erilliseen tiedoksisaantitodistukseen merkittynä aikana. Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon seitsemän päivän kuluttua siitä, kun pöytäkirja on nähtävänä yleisessä tietoverkossa. Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteluineen ja se on tekijän allekirjoitettava.

Oikaisuvaatimus tehdään:

████████████████████

████████

████████████████